

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

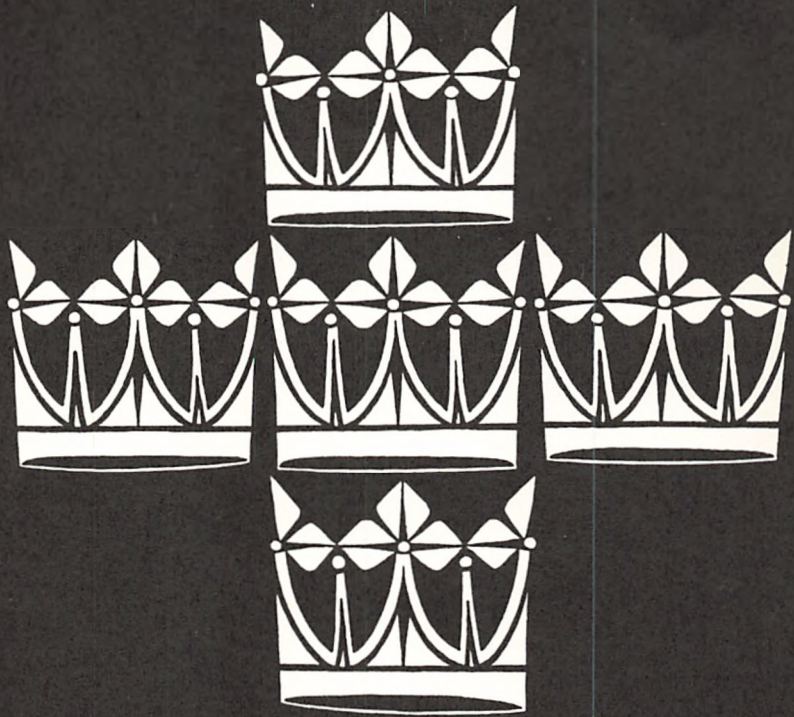
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskerens Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

C.C.C. von Barnekow og E.A. Nielsen:

Et våbens tilblivelse. Egyptens præsident Mohamed Hosni Mubaraks elefantriddervåben 425

Hans Cappelen:

Heraldikk på norske frimerker 428

Sigvard Mahler Dam:

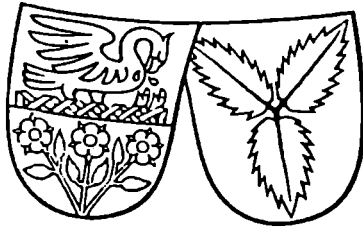
Heraldisk udtryk for ægteskabsforbindelser i lavadelen . . . 439

Heraldica varia 446

Heraldisk litteratur siden sidst 453

Dette hefte er udgivet med støtte fra Alfred Goods Fond og Nordiska publiceringsnämnden för humanistiska tidskrifter (Finland). Af hensyn til forsendelsesudgifterne udsendes tidsskriftet årligt med et hefte på 32 sider og et på 64 sider. Det samlede sideantal er således uforandret 96 sider.

ANNONCE

HANS CAPPELEN

Advokat
M. N. A.

Huitfeldtsgt. 4
0253 OSLO 2
Telefon: (02) 44 16 40
Telefax: (02) 55 96 10

Et våbens tilblivelse

Egyptens præsident Mohamed Hosni Mubaraks elefantriddervåben

Af C.C.C. von Barnekow og E.A. Nielsen

I dagene 19. til 26. februar 1986 aflagde Hendes Majestæt Dronningen og Hans Kongelige Højhed Prinsen besøg i Den arabiske republik Egypten. Regentparret var under besøgets officielle del ledsaget af udenrigsministeren. Følget bestod af Danmarks ambassadør i Kairo, af embedsmænd fra hoffet, Udenrigsministeriet og ambassaden iøvrigt.

Samtidig og i forbindelse med besøget ankom en talstærk dansk erhvervsdelegation til Kairo.

Regentparrets ophold var genstand for megen og positiv opmærksomhed fra egyptisk presse, og det mere end tredive personer store danske pressefølge holdt den danske offentlighed underrettet om store og små begivenheder på både det officielle og det private besøgs vej.

Efter den officielle modtagelses afslutning på ankomstdagen tog regentparret ophold i den egyptiske stats gæstebolig (Kubbeh paladset). Samme dags aften afholdt præsidentparret officiel banket for regentparret. Umiddelbart inden modtagelsen af de dertil indbudte gæster havde statsoverhovederne for henholdsvis det ældstværende monarki og for den ældstværende statsdannelse udvekslet ordener. Præsident Mubarak udnævntes da til ridder af Elefantordenen.

Da besøget var afsluttet, modtog ambassaden over Udenrigsministeriet fra or-

denskapitlet til præsidenten diplom om benådningen. Samtidig hermed instruedes ambassaden om at meddele præsidenten, at i henhold til Elefantordenens statutter skulle hver ridder af Elefantordenen have sit våben malet på et skjold, der til ridderens ære ophænges i Frederiksborg Slotskirke.

Uanset at der i det væsentligst islamiske Egypten ikke forefandtes heraldiske traditioner i europæisk forstand, besluttede ambassaden sig for aktivt at søge instruktionens hensigt imødekømt fra egyptisk side. Det egentlige problem skønnedes at måtte være, at for så vidt man fra egyptisk side overhovedet skulle udvise andet og mere end høflig interesse for en forespørgsel om ophængning af våben, ville omtalte fravær af heraldisk tradition i sig selv bremse forehavendet. Et våben for præsidenten forefandtes i sagens natur således ikke.

I noteform meddeltes præsidentembedets storkammerherre traditionen for ophængning af våben for elefantriddere, og det forespurgtes, hvorvidt præsidenten måtte ønske våben for sig ophængt. I givet fald udbød ambassaden sig udkast til våben. Samtidig med noten udfærdigedes et pro memoria, hvori ophængning af elefantriddervåben sattes i historisk sammenhæng og samtids betydning. Note og pro memoria overrakte til storkammer-

Præsident Mohamed Hosni Mubaraks elefantriddervåben, udført af kgl. våbenmaler Aage Wulff.

herren personligt efter sagens mundtlige fremstilling.

Et par dage efter noteoverrækkelsen meddelte storkammerherren i en svarnote ambassaden, at det ikke var sædvane for egyptiske højt dekorerede dignitarere at få våben malet på skjold. Noten indeholdt imidlertid også den formulering, at præsidentembedet påskønnede ambassadens bestræbelser.

En nærmere præcisering af dette reelt imødekommende svar fulgte få dage senere under selskabeligt samvær i anden anledning, da storkammerherren gav udtryk for sin interesse i at få oplyst, hvorledes det ønskede våben måtte kunne udformes.

Der fulgte herefter møder med storkammerherren om et våbens mulige nærmere udformning. Det blev fra egyptisk side betonet, at våbenet ikke måtte blive for personligt præget. Våbenet skulle således også kunne repræsentere Den arabiske republik Egypten.

På denne baggrund forelagdes i skitseform to udkast udført af kgl. våbenmaler Aage Wulff for storkammerherren. I begge tilfælde et cirkelrundt skjold, mørkegrønt bemalet (grønt symboliserer Islam). I skjoldets midte den egyptiske falk påført, i falkens kløer en islamisk sabel (symboliserer præsidentens militære fortid), på falkens bryst et spidst islamisk skjold med den egyptiske rød-hvid-sort tricolore (dog lodret) og falken omgivet af en sølvfarvet halvmåne. Det hvide midtfelt i hjerteskjoldets tricolore enten med et stiliseret hoved af en oldegyptisk soldat eller i hieroglyffer oldtidsbetegnelsen for Egypten (Khemet). Storkammerherren fandt begge forslag velegnede og udbad sig et egentligt udkast.

Ambassaden havde tidligere forespurgt storkammerherren, hvorvidt våbenet i gi-

vet fald, som traditionen for elefantriddervåben bød, burde påføres en devise og med arabiske skrifttegn. Storkammerherren havde svaret bekræftende og anført, at devisen skulle være »Gud er den største ...« I denne forbindelse understregedes fra egyptisk side, at påmaling på latin af præsidentens navn, titel samt dato for benådningen måtte foretages således, at teksten hverken kom over eller på siden af devisen.

Ordenskapitlet var af ambassaden informeret om sagens udvikling, og ambassaden tog nu efter aftale med Ordenskapitlet direkte kontakt med den kongelige våbenmaler vedrørende udarbejdelse af det ønskede udkast. Afgørelsen om en kunstnerisk forsvarlig og heraldisk korrekt udformning af våbenet var selvsagt Ordenskapitlets og våbenmalerens.

Snarest muligt modtog ambassaden den kongelige våbenmalers udkast, som forelagdes storkammerherren til godkendelse. Storkammerherren meddelte efterfølgende, at præsidenten havde godkendt udkastet.

Mandag den 13. april 1987 ophængtes våbenet i Frederiksborg Slotskirke og på Ordenskapitlets foranledning under overværelse af den hos Hendes Majestæt Dronningen akkrediterede egyptiske ambassadør samt medlemmer af den egyptiske ambassades stab.

Som det fremgår af den fotografiske gengivelse valgte den kongelige våbenmaler at påføre hjerteskjoldets hvide midtfelt oldtidsbetegnelsen for Egypten. Efter omstændighederne har man dermed opnået det bedst mulige våben for præsidenten. Våbenet har særpræg, er enkelt, personligt, og med hieroglyffer turde ingen vel være i tvivl om den våbenførendes nationalitet.

Heraldikk på norske frimerker

Av Hans Cappelen

Som gammel frimerkesamler falt jeg for fristelsen til å kjøpe «Norgeskatalogen 1987/88» som utgis av Oslo Filatelistklubb. Det viste seg – ikke uventet – at denne katalogen over alle Norges frimerker inneholder mye heraldisk stoff. Ikke det at de mange grundige artiklene i katalogens første del akkurat tar for seg noen heraldiske emner. Nei, våpenskjold og lignende kjennetegn er det mye av, men bare på frimerkene selv. Ja, ikke bare på frimerkenes forsider, men også i vannmerker og i de påførte stempelen. Her skal jeg ta for meg frimerkene.

Riksvåpenet fra 1844

Det er gode grunner til å begynne med det norske riksvåpenet. Som dominerende motiv i Norges første frimerke fra 1. januar 1855, står riksvåpenet utformet nærmest som i modellen fra 1844. Løven er lubben, den virker fredsommelig, ikke krigersk.

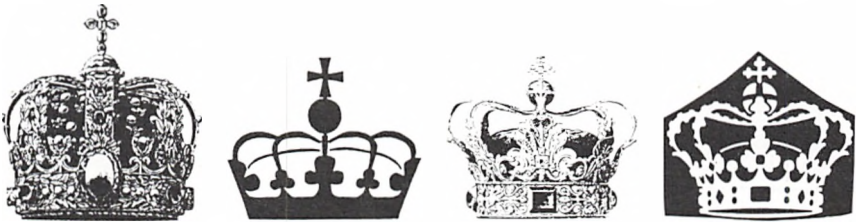
Den holder en kort, skrånstilt øks. Tungen til løven er ikke synlig. På løvehodet sees en rudimentær krone som heller bakover. Løvehalen er tynn og har bare en liten dusk øverst. Skjoldet er skravert med smelle vertikale striper som angir den korrekte røde bunnfargen. Løvens gull er imidlertid ikke markert med prikker. Skjoldformen er den tids vanlige rektangulære med »klammespiss« underst.

På øvre skjoldkant er det en kongekrone med så vidt antydete edelstener i kronringen. Kronen har fem bøyer, innvendig hatt og på toppen rikseplet med korset. Det er en konvensjonell kronetype som ikke har likhet med den norske virkelige kongekronen – den som ble brukt ved kroninger. Den virkelige kronen er derimot avbildet på 60 øres-frimerke i 1947 og på frimerke fra 1955 ved Håkon 7.s. 50 årsjubileum som konge. På begge utgaver er det kroner på kongeparets hoder. Den virkeli-

2. Norge nr. 1 har riksvåpenet med detaljer som avviker fra 1844-modellen. Slike variasjoner har hjemmel i den heraldiske tradisjonen helt fra middelalderen av.

1. Den norske løven fikk i 1844 kort øks igjen. Riksvåpenets offisielle tegning var godkjent av Kongen 10. juli 1844.

3. Norske og danske kongekroner. A - Den virkelige norske kronings-kronen fra 1818. B - Den symbolske kronen over kong Olav V's monogram. C - Danmark-Norges kroningskrone fra 1671. D - Symbolsk krone over dronning Margrethe II's monogram.

ge dronningkronen i lett stilisering, ser vi på frimerket for dronning Mauds 100 årsdag i 1969.

Frimerket fra 1855 har krone med litt oppbøyde bøyer. De minner litt om den danske kronings-kronen fra 1671 og de stiliseringene av denne som er vanlige i Danmark i dag. Jeg går ut fra at dette var en helt utilsiktet likhet! Kong Oscar I's kgl.res. fra 1844 viste en krone der bøylene pekte mer nedover.

I frimerkets papir er det et vannmerke som viser bare riksløven uten skjold og kongekrone. Den opprette løve med øks gjengis i silhuett og fremstår derfor i ren flatestil! På meg virker vannmerkets løve

adskillig mer stridslysten enn den noe dvavske og perspektiviske løven på frimerkets forside.

Norges tredje frimerketype er fra 1863 og bærer også riksvåpenet som hovedmotiv. I disse skillingsfrimerken er tegningen av riksvåpenet helt forandret, selvom skjoldform og hovedtrekk er de samme. Løven er der langt mer forseggjort. Rigtignok er den gjengitt i dybdevirkning med skygger og lys. Men bukpartiet, bryst og hode er spenstigere enn i 1855. Løven har åpen kjefst med utstrakt tunge – slik heraldiske villdyr skal ha, og slik den kgl.res. av 1844 også viser.

Halvveis rundt skjoldet er det satt opp-

4. Kongekroningen i 1906 ble minnet på et av de 11 frimerkene til Postverkets 300-årsjubileum i 1947. Den virkelige kongekronen ses på kong Håkon VII's hode, mens dronningkronen bare skimtes.

5. Heraldisk flatestil allerede i 1855? Nei, bare vannmerket med figurens omriss i speilvendning.

6. Love-frimerket fra 1863.

7. Ved myntkonvensjonens 100-års jubileum kom et bilde av mynten fra 1875 med eikekrans rundt riksskjoldet.

8. På frimerket i 1867 er løven tegnet litt annerledes igjen, men fortsatt er det 1844-modellen av riksvåpenet som går igjen.

9. Da riksvåpenets 1905-modell slapp til på frimerker i 1922, kopierte man slavisk uten hensyn til at skjold-innrammingen var fjernet.

vendte laurbærgrener som synes å krysse hverandre, ned under skjoldspissen. Lignende grener kan sees i en del avbildninger av riksvåpenet i 2. halvdel av 1800-tallet. På norske mynter fra 1875 omgis riksvåpenet av to krysslagte eikegrener. Vi kan se en slik mynt på frimerket fra 20.5.1975 ved Myntkonvensjonens 100 års-jubileum. Ja, også andre offentlige og private våpen ble pyntet med grener på den tid. For de er bare pynt og ikke ment som noen del av våpenet. Laurbærgrenerne var nok inspirert av romerske felttegn og Napoleons særegne heraldikk. I dag minner de oss litt om kommunistiske lands statsmerker.

Kronen over skjoldet er mindre enn på 1855-frimerket. Bøylene peker mer nedover og proporsjonene minner mer om den vanlige 1844-modellen av riksvåpenet.

På den neste, norske frimerketypen som kom i 1867, er riksvåpenet nokså likt 1863-utgaven, men det varierer i detaljer. Den spenstige løven fra 1863 er byttet ut med en slappere løve - mer lik den i 1855.

Riksvåpenet fra 1905

Noen ny riksløve kom ikke før på frimerkene fra 1922. Der har vi løven fra riksvåpenets 1905-modell. Selvom løven er frittstående uten skjold, er den nokså slavisk kopiert fra den trekantete skjoldformen. Løven står og balanserer på det ene bakbenet og løfter det andre! Det samme kan vi forresten ennå se i det norske konge- og kronprinsflagget - bl.a. på Slottet i Oslo. Og nokså nøyaktig samme utforming av

løven går igjen på frimerkene fra 1926, 1937 og 1940. Dette til tross for at *Hallvard Trattebergs* nye hardere stiliserte riksløve, var blitt lansert i 1937.

På de offentlige tjenestemerkene ble riksvåpenet fra 1905 gjengitt - så å si - i sin helhet, med skjoldet og den spesielle kronetypen. Det er likevel noe som mangler: den halve eller «oppvoksende» løven fra kongekronens rikseple. Estetisk, symbolsk og historisk var den oppvoksende løven i 1905 temmelig uheldig. Den var foreslått noe annerledes i et brev fra An-

10. Modellen fra 14.12.1905 med den lille «hjelme-tegnsløven» bak globe og kors.

11. Kongekronen i modellen fra 1905 er noe omtegnet og modernisert på jubileumsfrimerket fra 1947. Kransen av laurbærblader har også mye tradisjonsrik symbolikk.

ders Thiset til Harry Fett. På rikseplet skulle en opprett løve stå i stedet for korset. Tanken var å få en særegen kronetype for Norge – inspirert av hjelmtegn i gamle kongevåpen. Så ble det hastverk med å få en ny tegning av riksvåpenet i 1905 etter unionsoppløsningen. Dermed kom den oppvoksende løven som sto bak det lille korset på rikseplets topp. Snart skjønte man at dette var et feilgrep – til tross for at det gikk igjen i kongevåpenet fra 1906. Etter få år sluttet man å bruke den oppvoksende løven, og på frimerkene kom den aldri. Den stiliserte kongekronen fra 1905 fikk likevel et særpreg i kronring og bøyler. Den går igjen på mange frimerker – også frittstående, som på kong Håkons 75-årsmerke i 1947 og på bruksmerkene med hans portrett fra 1950.

Det norske kongevåpenet fra 1906 er ikke kommet på norske frimerker. Men i min-

nemynter fra 1906-07 ble kongevåpenet plassert med riksvåpenet omgitt av St. Olavsordnens storkorskjede og en purpurkappe foret med hermelin. På kappen står kongekronen med den lille, halve løven. Det senere «lille kongevåpen» har riksskjoldet, hjelm og en oppvoksende løve på en skjerm som hjelmtegn. Hittil er det ikke kommet på frimerker. Men det er gjengitt på mynt: ved kong Olavs 25 års-jubileum i 1982.

Krigstiden

Quislingstyret under den 2. verdenskrig utga sine egne frimerker og forbød frimerker som var utgitt med Kongens eller Dronningens portrett. Men merket med 1905-løven var tillatt. I 1941 begynte regimet å overtrykke gamle frimerker – deriblant riksløven – med sin store svarte V. Allerede da var V-tegnet et seierssymbol til propagandaformål – det vi kjenner så godt som finger-tegn. På frimerkene ble deler av løven dekket med tegnet, dels ser løven ut som den vokser ut av en svart eller hvit V på noen utgaver. Ved 25-årsdagen for frigjøringen i 1970 var det kommet så langt at et av frimerkene bar V-tegnet som symbol på seieren over nazistene!

På frimerker i anledning opprettelsen av Europeisk Postforening i 1942 kan vi se

12. Bare på dette 10-øresfrimerket fra 1941 kom det en *hvit V*. Det var ellers en svart V som ble trykt på løve- og posthornmerker under Quisling-regimet.

13. Quislings idealiserte portrett ble likestilt med riksvåpenet gjennom denne oppstillingen i 1942.

14. Riksvåpenets modell fra 1943 var ment å passe bedre med nazistisk eller «nasjonal» ideologi, men det er vanskelig å se idag. . .

15. «Solkorset» var Quislingenes motstykke til hakekorset og de opphøyde sitt merke til motiv på Offentlig sak-frimerkene i 1942.

gjengivelser av et frimerke med Quislings portrett stilt ved siden av frimerket «Norge nr. 1» fra 1855 med riksvåpenet. Mellom frimerkene er det en ornamentalt stilt bladstengel som øverst ender i en sirkel rundt et utbøyd kors. Dette korset minner litt om «solkorsmerket». Nasjonal Samling var Quislings parti og hadde som merke et solkors der en ørn eller hauk med utspilte vinger sitter på toppen. Partimerket ble gjort til motiv på tjenestemerkene «Offentlig sak» fra 1942.

Riksvåpenet ble tegnet om under Quislingstyret – nærmest som en blanding av 1905-løven og Trættebergs løvetegning. Skjoldet beholdt trekantformen, men kongekronen ble byttet ut med noe man døpte «hertugkronen».

I realiteten var kronen den vanlige adelskronen med tre kløverblad og to spisser mellom dem. Fra 3. februar 1945 fikk denne våpen-versjonen pryde et frimerke. Da frigjøringen kom den 8. mai 1945 gikk det ikke mange dagene før en del Quislingfrimerker ble forbudt som frankeringsmiddel – bl.a. V-frimerkene. Men

riksvåpen-merket fra 3.2.45 gjorde man intet med.

Norges lovlige regjering i London utga 1.1.1943 sin eget frimerke-serie der Kongens monogram H 7 under kongekrone inngikk i motivene, men ikke riksvåpenet. Derimot kom riksvåpenet inn på minnermerket 28.3.1946 for kampflygerleir Little Norway i Canada. Ja, til og med to ganger på samme merke: i frimerkets høyre hjørne et nokså lite riksvåpen i en stil som ligner mest på Trættebergs løve. Til venstre for dette står «flygervingen» – dvs. to utspilte vinger som er sammenvokst under et bitte lite riksvåpen og derfor vanskelig å se på frimerket. I frimerkets venstre hjørne har vi et slag canadisk våpen: trekant-skjold med bare et lønneblad og over øvre skjoldkant en stående bever.

Riksvåpenet fra 1937

Ikke før i 1955 kom Trættebergs riksvåpen-versjon på et norsk frimerke. Offentlig sak-merkene hadde helt til da hatt 1905-utgaven, men i 1955 ble denne frimerketypen modernisert. Riksvåpenet

16. Canadisk og norsk våpen på samme norske frimerke for første og (hittil) siste gang. . .
17. Selvom off.sak-frimerkene i 1955 bærer riksvåpenets 1937-modell er våpentegningen blitt litt omtegnet og tilpasset formatet.
18. Steinhodet fra Stavanger domkirke har kronring uten edelsteiner og høye, sterkt stiliserte blad som gir et «kongelig» synsinntrykk. Angivelig skal kongssønner og hertuger den gang ha hatt lave-re krone med mindre blader.
19. «Germansk» type foran norsk og finsk korsflagg.

ble fortsatt merkenes motiv, men i ny utforming. Den heraldiske fargeskraveringen av bakgrunnen ble da forlatt og Trøttebergs løve har jevn bakgrunn i 1955-merkene. Men da man gikk over til å trykke merkene i offsett fra 1975, ble skjoldbunnen igjen svakt mønstret. Resten av frimerket har også et slikt svakt rutemønster og det har ingen heraldisk betydning.

Kongekronen i Trøttebergs stil har kronring med fem synlige kløverblad og fra hvert blad en bøyle. Innvendig hatt, rikseple med bånd og kors hører med i kronebildet. Monogrammet til kong Olav har denne krone-stiliseringen. Det kan vi se på bruksfrimerkene fra 1958 med kongens portrett. Men på bruksmerkene fra 1969 har kunstneren Knut Løkke-Sørensen variert den stiliserte kronen: bøyd kronring og med antydte edelstener på denne.

Senere har det ikke vært kongelige bøylekroner på norske frimerker, utenom offentlige sakmerkene som dog fra 1985 er tatt ut av bruk. Men på frimerket til 700 år for kong Magnus lagabøtes landslov, ser vi kongens portrett med krone som har tre synlige blad på ringen. Dette er fra skulpturen i Stavanger domkirke.

Flagget

Det tok tid før det norske nasjonalflagget kom inn på frimerker. Quislings folk forsøkte å annektere flagget som rent statsymbol med forbudt bruk for folk flest. Regimet unnså seg heller ikke for å sette flagget på et frimerke 1.8.1941 til inntekt for «Den norske legion» – dvs. nordmenn som kjempet som en tropp for de nazistiske styrker. På merket står flagget foran og over det finske flagget. Fargene er rustrøde og uten blått.

I en viss kontrast til krigsfrimerket kom minnemerket i 1965 til 20 årsdagen for frigjøringen; her er det et norsk splittflagg omgitt av mange tverrskårne nasjonalflagg – alle vaiende og i fulle farger. På en-

20. En vexillologisk symbolikk til minne om frigjørings-feiringen i 1945; myndighetenes eget splittflagg foran sivile nasjonallagg.

kelte andre frimerker inngår flagg som små bimotoiv.

Statlige merker

Statlige etatsmerker må naturligvis få sin plass på frimerker: det kongekronete posthornet har fulgt de norske frimerkene som motiv fra 1872 til i dag. I hovedsak brukes ennå den tegningen som arkitekt von Hanno laget i 1871: Et posthorn vender mot frimerkets høyreside, innenfor hornringen står tallet for portoverdien og på ringen står en kongekrone av omtrent samme type som på Norge nr. 1 fra 1855. Kronen er imidlertid mere forseggjort over posthornet. Kronringens edelstener

21. Posthornet med kongekrone er en gjenganger på norske frimerker. Som i andre skandinaviske land, er dette Postverkets etatsmerke. her er det første posthorn-merket, utgitt i 1872.

22. Dette posthornsmarket er fra 1978 og nygravert, men svært lojalt til formen fra 1872. I de siste åren har Leif F. Anisdahl modernisert etatsmerket vesentlig i en streng flatestil. Når får vi det på et frimerke?

23. Nordenfrimerkene fra 1977 er nesten heraldiske i utformingen med de fem vannliljene. I nedre hjørne ser vi et forenklet posthorn med fire «sjallstykker» antydlet bak.

er tydelige, fem kløverblad og spisser sees og edelstener skimtes på bøylen. På posthorn-frimerkene har virkelig den gamle kongekronen fått livet sitt forlenget etterat den er forsvunnet de fleste andre steder.

I hjørnene til posthorn-frimerkene er det små hjul med eiker. Hvert hjul har en vinge til hver side som vender innover mot den brede ovalen som omgir posthorn-emblemet. Det vingete hjulet er vanligvis jernbanens symbol, men på frimerkene er det vel et tegn på rask postgang? Norges Statsbaners vingete hjul gjengis på frimerkene i 1954 til 100 årsjubileet for den første norske jernbanen.

Norgeskatalogen har egne artikler som posthorn-frimerkene og hvordan de kan klassifiseres med feiltrykk, varianter osv. Som samlrområde er disse merkene blitt populære.

Andre utgaver av posthorn finnes også på norske frimerker. På Nordenfrimerke-

ne fra 9.9.1980 er det små horn som bimotiv og de er uten kongekronen. Det samme ser vi på Nordenmerkene fra 1983. Men disse merkene symboliserer de 5 landene og deres postvesen. Emblemet til CEPT – Den europeiske post- og telefonforening har fire små posthorn og disse har vi på frimerker fra 14.9.64, 3.5.1976, 2.5.1978 m.fl. En spennende variant av motivet er det på Europa-frimerket fra 30.4.1973 med et posthorn dannet av tre slyngete piler. Tegningen er av *Leif F. Anisdahl*. Den slo så godt an at en rekke land har utgitt frimerker med samme motiv. Reklamemannen og kunstneren Anisdahl har for øvrig tegnet flere av de nyere norske frimerkene. Han bruker ofte sterk stilisering, klare farger og nesten heraldiske symboler. Vi ser det i flyktingmerkene 26.3.71, arbeidervern-merkene 15.8.74, VM-frimerkene 16.2.82, Grafisk-merkene 1.10.82, kommunikasjons-frimerkene 3.5.83 med en videreføring av pil-posthorn-motivet, og tall-frimerkene 12.2.87. Frimerke-kunstnere som Bruno Oldani og Håkon Stenstadvold bruker for øvrig lignende virkemidler.

Det norske *televerkets* gamle merke var en stjerne omgitt av tre lynstråler på hver side og under en kongekrone. Vi har det på frimerkene fra 1954 til hundreårsjubileet. Senere er dette nokså konvensjonelle merket blitt byttet ut med en hardt stilisert lynfigur uten krone – ikke uten adskillige protester i pressen og fra de ansatte.

24. Anisdahls pil-posthorn fra 1973 har fått internasjonal popularitet. Det er utviklet videre på frimerkene i 1983.

25. Motivet angis å være «øyet ser, hjertet føler, hånden gir». Anisdahl har tegnet dette merket til den nordiske aksjonen for flyktninger i 1971.

26. Det offentlige Norsk Folkemuseum på Bygdøy i Oslo får lov å bruke den norske løven i hellebard-modellen som sitt offisielle merke. Her er det på 50-årsjubileumsmerket som ble utgitt 1945.

27-28. Selvom et våpenskjold skal være så stilisert at det også skal være tydelig når det forminskes, er nok dette strukket vel langt i frimerkene fra 1986 for nordiske vennskapsbyer. Her er frimerkene forstørret.

Institusjoner som Norsk Folkemuseum og Videnskabselskabet i Trondhjem har fått sine jubileer markert med frimerker. På museumsmerket i 1945 ser vi dets emblem – en norsk løve med hellebard-aktig øks i fremlabbene, krone på hodet og todelt hale. Løven i barokkstil omgis av tallene 1 8 9 4 og en rund ring med omskrift. Videnskabselskabet's segl er derimot ovalt og pryder frimerket fra 26.2.60. Seglmotivet er et laurbærrer og under det ligger en løve med en hellebard og krone på hodet.

Kommunevåpen

De kommunale våpen forekom ikke på norske frimerker. Men den 27. mai 1986 tok man et krafttak og utga frimerker som hvert hadde fem kommunevåpen og ikke

bare norske. Nordiske vennskapsbyer ble symbolisert på frimerkene med sine våpen i farger og med henholdsvis Moss og Ålesund sentralt plassert. Ålesunds båt, «fjøringsfar», skjold og murkrone gjengis slik byens myndigheter selv bruker våpenet. Denne versjonen skiller seg klart ut fra vanlige gjengivelser i leksika o.l., fordi båten vender mot heraldisk venstre. Og i boka Norske Kommunevåpen (1987) vises ikke murkrone.

Tønsbergs bymerke er byseglet fra 1349 som byen gjerne bruker med sølv figurer (skip foran borg) og omskrift på blå bunn. Til byens 1100 årsjubileum i 1971 ble det utgitt frimerker som viser byseglet i hvitt på henholdsvis brunrød og mørk gråblå bunn.

29. Tønsberg bruker sitt gamle segl som bymerke og det har ikke vanlig skjoldform i myndighetenes egne utgaver.

Organisasjonene

De *internasjonale organisasjonene* bruker kjennetegn av mer eller mindre heraldisk karakter. Røde Kors står i første rekke og 22.9.45 kom et velgjørenhets-frimerke med bl.a. det like-armete røde korset på en sirkulær hvit bunn. Korset i riktige farger, men frittstående, er dessuten gjengitt på frimerkene til hundreårsjubileet for Norges Røde Kors.

Videre står både korset og den røde halvmånen (for muslimske land) på frimerket 8.5.87 med hovedmotiv fra rehabiliteringssenteret som Norges Røde Kors har i Magadishu, Somalia.

De fem ringene til den olympiske komitéen sees på Olympiade-frimerkene fra 1952. Symboler for de Forenede Nasjoner inngår i noen frimerkeserier: Ilyktningeåret 1957, 25-årsjubileet 1970, barneåret 1979.

Innenlandske organisasjoner o.l. er det svært mange av i Norge. Flere har fått sine jubileer feiret med frimerkeutgivelser. Noen av disse har kjennetegn som ikke er altfor

30. Det Norske Lutherske Indremisjons-selskap fylte 100 år 1968. Frimerket har kors og hjerte mellom to blomster i en noe diskutabel sammensetning.

langt fra heraldikken. Oslo Arbeidersamfunds emblem er bikuben med flittige bier og over to krysslagte eikegrener. Dette står på frimerket til 100 årsdagen i 1964. Kristne kors finnes i flere varianter: Indremisjons-selskapets jubileum 1968 med hjerte og kors, Oslo bispedømme 900 år med kors på tårn og i portal, Nasjonalforeningens dobbeltkors 12.1.60 og 1.4.82, Nasjonalhjelpens kors fra hjerte 4.3.46, og et til diktet korsskjold 26.11.86.

Norges Kristelige Ungdomsforbund (KFUM og KFUK) har ikke kors i sine merker, men trekanter, dels i sirkel, dels med vannrett strek over. Ved 100 årsjubileet i 1980 kom emblemene på frimerker. Speiderbevegelsens lilje og trekløver kom på frimerker 19.6.75 til den internasjonale leieren ved Lillehammer.

Norges Håndverkerforbunds mestermerke er tre opprette hammere (1.2.) innenfor et hjul med tinder utad. I hjørnet på frimerkene til 100 årsjubileet i 1986, er det små mestermerker som er lett synlige.

Kan *Norsk Heraldisk Forening* komme inn i dette eksklusive selskap? Nei, iallfall ikke direkte. Dens merke er rytteren med fire-delt skjold fra Baldishol-teppet. Og dette teppet fra 1150-årene er avbildet på frimerker fra 5.11.1976 – både hele teppet (porto kr. 1,25) og utsnitt av rytteren (porto kr. 1,-). Dette er det eldste heraldiske bildet i Norge, men vi vet ikke sikkert om det er vevet i Norge eller i utlandet. Det ble funnet under gulvet i Baldishol kirke på Nes i Hedmark.

31. Til 100-årsjubileet for KFUM og KFUK i 1980 kom to frimerker med stiliserte planter og guttens merke stilt over pikenes merke.

32. Motivene fra Baldisholtep-pet ble gjengitt på tre frimerker i 1976, hvorav to har rytteren på billedfeltet før mai måned. Skjoldet hans er firdelt av svart og gull og omgitt av en rød bord. På bodet har rytteren en gullhjelm og spyd/lanse er også gull (dvs. i en øker-gul farge).

Person- og slektsvåpen

Ikke før det siste tiår har *personvåpen* dukket opp på norske frimerker. Først ute var Ludvig Holberg-frimerket til hans 300 årsdag 5.10.1984. Under Holbergs portrett har kunstneren Knut Løkke-Sørensen satt bare skjoldet i Holbergs ganske kompliserte friherrevåpen fra 1749. Hjelmer med utstyr og de to liggende sfinxene som skjoldholdere, er altså utelatt på frimerket. Skjoldet har en form som vi kjenner fra Holbergs eget våpenforslag og fra Hans Krags tegning i Heraldisk Tidsskrift hefte 1, side 13, København 1960. De to øvre skjoldhjørnene er nærmest avkuttet med buete linjer. Nederst ender skjoldet i en klammespiss. I frimerkets hjerteskjold er «berget» gjort tydelig «hult».

Dessverre gjengir Holberg-frimerket ikke de heraldiske tinkturene sølv, grønt og gull i skjoldets felter. Bare den samme rødfargen som på resten av frimerket, er benyttet i konturstrekene til skjoldet og de mange figurene i det. Synsintrykket blir derfor noe i nærheten av et gammelt stikk i miniatyr. Bildet av Holberg er da også hentet fra et kobberstikk. Den livlige heraldiske fargeprakten får vi ikke se på frimerket. Det er litt synd. For at det hadde latt seg gjøre rent teknisk, kan vi se av frimerkene fra 1986 med de små byvåpnene. Men da måtte kunstneren nok ha valgt en noe annen komposisjon for hele frimerket.

Det neste *person-* eller *slektivåpenet* på norske frimerker kom 4.10.1985. I anledning av at «folkebiblioteksaken» var 200 år, kom det et frimerkemotiv med portrett av boksamleren og mesenen Carl Deichman (1705-1780). Under portrettet står skjoldet fra hans våpen. Sammen med diverse tekst er det hele plassert på en gammel, flott innbundet bok. Også her får vi inntrykk av et tradisjonelt kobberstikk. Og kunstneren og gravøren er den samme som ved Holberg-frimerket: Knut Løkke-Sørensen.

Deichmans portrett og skjoldet er plassert i hver sin røkøkkokartusj. Skjoldet er tegnet med konturstreker i den rødfargen

33. Holberg-frimerket med en moderne tegning av skjoldet hans. Hele våpenet i farger kan ses i Heraldisk Tidsskrift nr. 58/88, s. 398.

34. Carl Deichmans skjold under hans portrett kjennes brukt av mange av slektens medlemmer i forskjellige tegninger og tinkturer.

som det meste av frimerket har. Og skjoldets heraldiske motiv er: kløvd med en lilje i hvert felt. Men det synes som tinkturene på frimerket er med feltene i rødt og sølv, og liljene i motsatte tinkturer. Frimerkets fargesetting etterlater noe tvil om man her har ment å vise de riktige heraldiske tinkturene.

Våpenet til viselandsdommer Wilhelm Deichmann fra 1724, har samme figurer, men kløvd i sølv og rødt med liljene motsatt. Dette finnes malt på en plate i St. Bendts kirke i Ringsted, Danmark, se Heraldisk Tidsskrift, bind 4, side 85, København 1975-79. Andre i slekten Deichman synes å ha brukt tinkturparene gull-blått og rødt-gull. Men i et ex libris fra senere tid som brukes i Carl Deichmans boksamling på Deichmanske Bibliotek i Oslo, er det blått og sølv. Hele slektsvåpenet er gjengitt uten antydete tinkturer i Hans Krag, Norsk Heraldisk Mønstring, Kristiansand S 1955, side 75. Der ser vi en tegning av våpenet fra seglet til biskop Bartholomæus Deichman som var Carl Deichmans far.

Flere personlige våpen har vi ennå ikke på norske frimerker.

Til slutt må vi vel kunne *konkludere* med at våpenskjold og lignende merker er meget godt egnet som frimerkemotiv. De er – på sitt beste – enkle og stiliserte, slik at de er lette å se også i liten størrelse.

35. Våpen i seglet til biskop Bartholomæus Deichman som var far til Carl Deichman. Våpenet er enklere enn Holbergs og derfor heraldisk sett bedre – etter vår tids oppfatning. (Tegning av Hans Krag).

Heraldisk udtryk for ægteskabsforbindelser i lavadelen

Af Sigvard Mahler Dam

Det er almindelig kendt, at Europas fyrstehuse allerede i middelalderen gav udtryk for deres afstamning via heraldikken. Nedarvningen af det agnatiske stamvåben er jo den mest udbredte skik, men ved at opdele skjoldet i flere felter kan man oplyse beskueren om de kognatiske linier. I fyrstehusene var våbenet et udtryk for overherredømme over bestemte landområder, og ideen om det opdeltede våben lå lige for hånden, hvis fyrsten gennem sin moder arvede et nyt landområde, ligesom man lagde lande til det man i forvejen havde, lagde man moderens våben til det man i forvejen havde fra faderen. De stærkt opdeltede fyrstevåbenener er bekendte eksempler herpå ¹⁾, og en glimrende gennemgang af en sådan våbengruppe er tidligere givet af Poul Holstein i dette tidsskrift ²⁾.

Skikken bredte sig fra fyrsterne til højadelen, også herhjemme, hvor de tidligste eksempler ses i slutningen af 1200-tallet, dog synes det sammensatte våben først at blive mere almindeligt i anden halvdel af 1300-tallet, hvad opslag i sigilværkerne viser. Slægten Rani ville således formodentlig give udtryk for afstamning eller svogerskab med de to grene af »Hvide-slægten«, som førte henholdsvis hjortevier og bjælker i deres våbener ved at føje disse elementer sammen i et tredje våben ³⁾, uden at man imidlertid kan pege direkte på personen eller alliancen, hvis en sådan findes, der kunne være årsag til sammensmeltningen. Eller tænk på slægten Rosenkrantz, der til sit gamle smukke våben med den skaktavlede skræbjælke føjede de grevelige løver.

Sædvanligvis antager man, at en sammensmeltning af to slægtsvåbener er kommet i stand i de tilfælde, hvor en mindre anset person har ægtet en kvinde af en mere anset slægt. Dog er sammensætningen af flere våbener næppe udtryk for slægtskab hver gang! Et delt skjold kan være ganske dekorativt, og det kan vel have dannet mode, hvor vasaller har efterlignet deres herrers våbener ⁴⁾. I hvert fald synes de ofte manglede påvisninger af slægtskab at pege i den retning. Kaster vi et blik på de tidligste af de danske bevarede våbener, synes Absalon Andersens kløvede skjold fra 1264 at være ganske dekorativt, hvorimod Peder, kaldet Mules kløvede skjold med en ørn i det ene felt og en ulv i det andet nemt kommer til at se noget klodset ud, og synes at ville udtrykke noget andet end det rent dekorative, fx. to slægters våbener ⁵⁾.

I det følgende skal gøres et forsøg på at påvise slægtskab bag en sammensmeltning, og det tilmed i lavadelen, hvor skjoldemærket ikke dækker over et landskab, som det er tilfældet i fyrstehusene. Vi skal til det gamle Danmark hinsides Sundet, til en slægt kendt som »Gagge II« ⁶⁾.

Søblade og bjælker

Brødrene Lars og Anders Ågesen besejler sammen et landstingsvidne af Skåne d. 28/6 1421, hvorpå deres sigiller endnu sidder. Skjoldet er lodret delt, i første felt ses tre søblade hos Lars i stolpe og hos Anders følgende skjoldranden, hvilket er mere dekorativt (se figuren), det andet felt er enten 3 gange skrædelt eller også har det 3

smalle skråbjælker. Sidstnævnte broder kaldes også Anders Gagge, og efter ham er slægten opkaldt, skønt han kun kaldes det en enkelt gang og ingen anden af slægten bærer dette tilnavn⁷⁾.

Frem til 1459 besejler »Anders Aggesen i Stostorp« et antal breve – hovedgården lå i Skyts herred (der støder ud til Øresund) – og i 1482 giver hans enke, Karine, gods til Bosø kloster. I 1480 giver Anders' søster, Eline Ågesdatter, en fæstegård i Stostorp til sin af navn ubekendte datter, der var professa (altså endnu ikke nonne) i Bosø kloster⁸⁾. Oplysningen om søstrens ejendom i Stostorp antyder, at allerede deres forældre har boet og ejet gods her, hun kan nemlig ikke have arvet godset efter sin broder, Anders Ågesen, idet han havde i hvert fald én datter, Else, der ægtede en yngre Anders Gagge, der fra 1475 skriver sig til Stostorp; de to Anders Gagge'r var i forvejen beslægtede, men ikke i de forbudte led⁹⁾.

De tre søskende Lars, Anders og Eline må være børn af væbneren Åge Larsen af Stostorp, der i 1389 køber en halv gård i Stostorp af Tue Galen til Næsbyholm. Brevet er en afskrift, og der kan være nogen tvivl om årets rigtighed. Når vi nu møder en halvgård, fornemmes en fællesarv, delt på flere hænder, som Åge Larsen har samlet. På grund af sønnens tilnavn kan formodes, at væbner Åge har ægtet en datter af Anders Gagge (Hollunger) i Jordberga (Vemmenhøgs h.), hvilket ikke blot forklarer Anders Gagge Ågesens opkaldelse, men også hans optræden som vitterlighedsvidne i slægtskredsen Hollunger-Gagge-Bing. Da slægten Hollunger førte 3 hjul som våbenmærke, har den ikke tilført slægten nogle heraldiske nyskabelser, og væbner Åge Larsen har sikkert ført samme våben som sine to sønner. Sammensmeltningen skal altså søges i tidligere led.

Desværre oplyser kilderne ikke mere om Stostorp forud for 1389, men det syn-

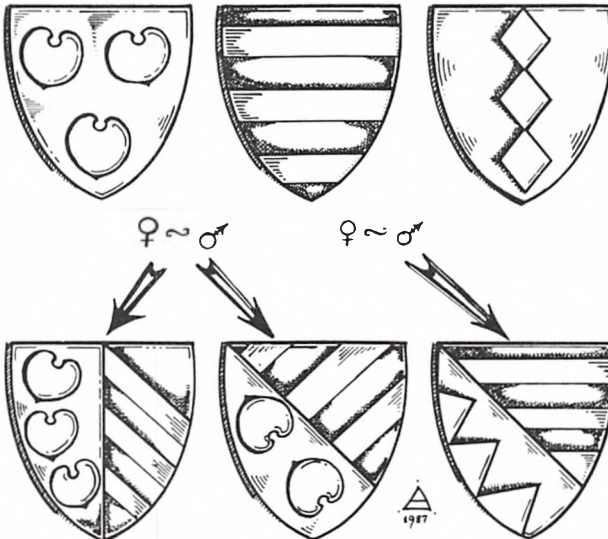
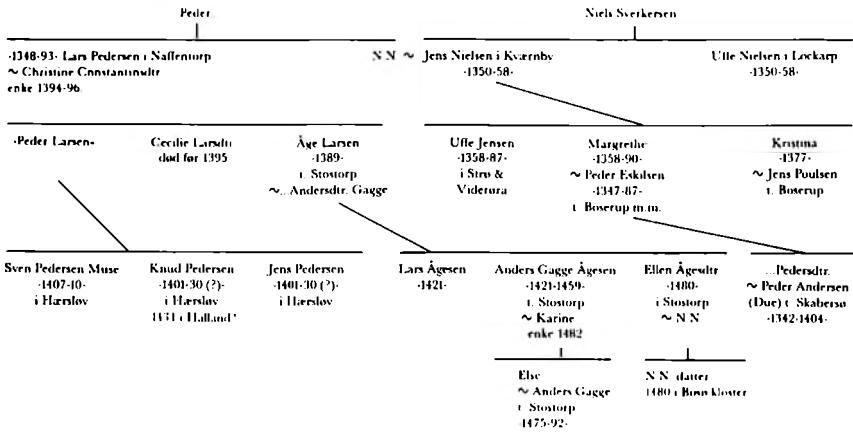
tes som sagt, som om Åge Larsen var ved at samle nogle spredte arvedele. Sønnen Anders Ågesen Gagge var i 1447 vidne for Jep Tüesen (Krognos) i Brunestad, Hr. Tue Galens hustru, Ingefred Pedersdatter, var af slægten Krognos¹⁰⁾, hun skylder i 1348 Lars Pedersen¹¹⁾ 40 mark penge, og pantsætter ham sin gård i Hammerløv (Skyts h.) ikke langt fra Stostorp. Mon Lars Pedersen er fader til Åge Larsen?

Op til Skyts herred ligger Oxie herred, og her boede en person, der er interessant for denne udredning: væbneren Lars Pedersen til Naffentorp, og da han også skriver sig til Emisløv i Øster Gønge herred turde han være bekendt af fru Ingefred i Færild hovedgård! 1380 tilskøder Lucie Ågesdatter, enke efter Constantin, sin svoger Lars pedersen noget gods. 14 år efter donerer hans enke, Christine Constantinsdatter, gods til Lunde kapitel, der til gengæld afholdt ægteparrets sjælemesser den 11. marts¹²⁾. Året efter bortskøder hun arv efter sin tidligt afdøde datter, Cecilie Larsdatter.

1379 udstedte Edle Constantinsdatter et gavebrev til Bosø kloster på en vandmølle i Emisløv med den betingelse, at ville hendes svoger indløse den inden år og dag, så skulle han i stedet give klostret 10 mark penge. Svogeren er unavngivet i den bevarrede afskrift, men da vi nu kender ovennævnte Lars Pedersen gift med en datter af en Constantin, så turde det være ham! Når Edle havde gods i Emisløv, og når hendes moder, ovennævnte Lucie Ågesdatter, synes at være datter af Åge Tubbesen i Naffentorp (nævnt 1346), kunne det se ud som om Lars Pedersen har gjort et ganske godt giftemål og erhvervet sine besiddelser med hustruen. Det ville i så fald også falde ægteparret naturligt at opkalde en søn efter Åge Tubbesen, som de arvede deres gård efter: altså Åge Larsen i Stostorp!¹³⁾

Interessant med hensyn til heraldikken bliver det, når vi erfarer, at Christine Con-

Hypotetisk slægtsoversigt

Christine Constantinsdatters våben med de 3 søblade ved siden af Lars Pedersens hypotetiske våben, som ved sammensmeltning kunne danne det våben, som brødrene Lars og Anders Ågesen førte i 1421 (almindeligvis kaldt »Gagge II«), samt det våben som Knud Pedersen førte (udat 1401-25). Endvidere kunne en kvindelig slægtning til Lars Pedersen ved sammensætning med Jens Nielsens 3 ruder danne Margrethe Jensdatters sammensatte våben af 1387. Tegnning: forf.

stantinsdatter tilhører slægten »Kyrning«, der fører et våben med 3 søblade! Kunne det tænkes at det gode ægteskab også satte sig heraldiske spor? Lars Pedersens våben kendes ikke, men antages det at våbensammensmeltningen er sket ved denne alliance, så har han ført et bjælkevåben meget lig slægten Galen. I det nye våben har hustruens slægtsvåben fået den fornemste plads, nemlig dexter, som ellers i traditionel heraldisk sammenhæng – i hvert fald i senere tider – er forbeholdt det fædrene våben, men sandsynligvis har reglerne ikke været så strenge dengang, og et faktum, at alle kunne se, var vel, at hovedparten af familiens økonomi kom fra mødre-slægten.

Et analogt våben til »Gagge II«

Et våben der i sit indhold minder meget om »Gagge II«-våbenet, tilhører Knud Pedersen i Hærsløv (Rønneberg h.): feltet er skrædelt, i første felt to mod dexter opvendte søblade, i andet felt 3 skræbjælker fra sinister¹¹⁾. Han tilskøder med sin broder Jens Pedersen 3 gårde i Hærsløv til Hr Axel Pedersen Thott (udat. brev 1401-25). En tredje broder (som de muligvis har arvet gårdene efter) er vel Sven Pedersen Muse i Hærsløv -1407-10-.

Disse brøders fader er ukendt, efter deres patronymikon at dømme har han heddet Peder, og en nu ukendt »Peder Larsen« er jo en sandsynlig ældste søn af fornævnte Lars Pedersen til Naffentorp. Brikkerne ville falde på plads, når det antages at Lars Pedersen og hustru er ophav til det sammensatte våben. At denne grens våben er en smule afvigende kan skyldes enten en bevidst differentiering mellem de to slægtsgrene, eller at våbenet var så nyt i slægten, at udformningen endnu ikke havde nået sit endelige stade.

Ruder og bjælker

To vidner i det ovennævnte udaterede brev, hvor brødrene Knud og Jens Peder-

sen sælger gods til Hr Axel, kan bringe os videre til den næste kreds der fører sammensat våben: Jens Nielsen af Beltebjærg ogdersen af Boserup, sidstnævnte kan næsten kun være Peder Andersen (Due) af Boserup.

Jens Nielsen af Beltebjærg er i 1387 er i 1387 vidne for væbner Uffe Jensen i Winaryth (Luggude h.), hvis sigil er næsten udslidt, men søsteren Margrethe Jensdatters, der sidder på samme dokument, er bevaret: det er et skrædelt skjold, i første felt er der 3 dårligt udførte ruder, og i andet felt ses 3 bjælker (5 gange tværdelt), altså ganske samme tema som den tidligere nævnte slægtskreds¹²⁾.

Margrethes søster var vist Kristina Jensdatter, gift med Jens Poulsen i Boserup -1377-90-, der muligvis døde barnløse, og Boserup er gået over til Margrethe og hendes mand, Peder Eskilsen til Hjørup (Bara h.), og videre til deres dattermand Peder Andersen (Due) til Skabersø (Bara h.), den anden af de to vidner hos brødrene Knud og Jens Pedersen i Hærsløv.

Uffe Jensen, Margrethe og Kristine kan meget vel være børn af væbneren Jens Nielsen af Kvarnby (Ingelstads h.), der i 1358 giver Lunde Domkapitels byggefond gods, for hvilket han ønsker sjælemesser for sig og broderen Uffe Nielsen. Peder Eskilsen og hans hustru Margrethe nævnes først blandt de verdslige arvinger. Uffe Jensen kan være identisk med »Uffe Nielsen i Strø«, der arver en pantsat gård, idet man dengang brugte navnene »Jens« og »Niels« i flæng. Jens Nielsen broder, Uffe Nielsen, ejede godset Løckarp i Oxie herred, og så er vi atter nær ved Lars Pedersen af Naffentorp.

Når man derpå erfarer, at Jens Nielsen i Kvarnby fører et slægtsvåben med 3 ruder i stolpe¹³⁾, kan man mistænke ham for at have fået de nævnte børn med en kvinde med bjælkevåben, måske ligefrem med en nu ukendt søster til Lars Pedersen i Naffentorp, hvilket kunne forklare at de to

slægtskredse vidner i hinandens breve, endvidere er der mulighed for at de to slægtskredse har similariseret deres nykomponerede slægtsvåbener, delt dem, sat bjælkerne i andet felt og den ene gren søblade i første og den anden gren ruder.

Slægten Kyrning

Søbladene må være indvandret fra Halland, hvor den store slægtskreds Porse-Pæp-Kyrning fører dem. Imidlertid er der ikke klarhed over slægternes sammenhæng, da mange brikker i »det mørke Halland« mangler, endvidere må sammenhængen dog nok bero på et vasalforhold til greverne af Halland. Vores Constantin kan da heller ikke placeres på stamtavlen som den præsenteres i DAÅ¹⁷), men fra Halland er han kommet.

1336 skøder Jens Constantinsen i Enslev (Halland) noget gods med sin kære og elskede slægtning, Constantin Krog, som mellemmand. Denne må være vor mand, som gjorde et godt giftemål i Oxie herred med føromtalte Lucie Åge Tübbesens datter i Naffentorp. I 1380 24/8 skænker fru Lucie gods til Bosø kloster, og kalder sig enke efter Constantin Truidsen, hvilket patronymikon vælter de hidtidige forsøg på at knytte ham til slægten Kyrning.

Jens Constantinsen er muligvis (efter opkaldelserne at dømme) Constantins morbroder, der også synes flyttet til Skåne, i hvert fald fejredes hans dødsdag i Lunde Domkirke den 10. juni for en doneret gård i Årsjø (Herrestads h.¹⁸). På en sjov måde er Jenses ellers ukendte sigil dukket op i 1985 hos en mønthanter i Malmø, og våbenets udformning daterer det til 1300-tallets første halvdel, hvilket passer fint med året 1336 hvor personen nævnes, og våbenet er et hidtil ukendt Hallandsk adelsvåben: skråt firdelt, belagt med en 8-oddet stjerne i midten¹⁹).

Denne indvandring fra Halland kunne måske pege på, at føromtalte Knud Pedersen i Hærsløv afgrenen med de to opvend-

te søblade, er »udvandret« igen og er identisk med den Knud Pedersen, der i 1434 befinder sig i Halland.

Der synes nu at være påvist med en rimelig sandsynlighed, at nogle danske lavadelige våbener er opstået ved indgåede ægteskaber med en derpå følgende sammensætning af to slægters våbener. Endvidere synes det påvist, at det ikke altid er det fædrene våben vi ser i skjoldets dexter side, og her synes også at være similarisering mellem forskellige grene som ikke har helt samme oprindelse.

Noter

- 1) Mange cxx. kan findes i »Heraldik – kilder, brug, betydning« Ottfried Neubecker, Kbh. 1979.
- 2) »Våbengruppen Havelberg« Poul Holstein HT. bd. 6 nr. 56, Kbh. 1987.
- 3) »Hvide-slægtens heraldik« Ernst Verwohlt i »Heraldik i Norden« Kbh. 1984.
- 4) Se fx »Våbengrupper, similarisering og undervasallitet i dansk senmiddelalder« Troels Dahlerup, HT. bd. 2 nr. 17, Kbh. 1968. Og »Similarisering – en forsømt side af det heraldiske Studium« Sv. Tito Achen, HT. bd. 2 nr. 15, Kbh. 1967.
- 5) »Danske Adelige Sigiller« Henry Petersen, Kbh. 1897, nr. 25 og 97.
- 6) Slægten er »døbt« »Gagge II« i »Nyt dansk Adelslexicon« Thiset & Wittrup, Kbh. 1904, s.90. »Danske Adelsvåbener« Sv. Tito Achen, Kbh. 1973 er baseret på dette og omtaler slægten s. 316.
- 7) Brødrenes sigiller er afbildet i »Danske Adelige Sigiller« II, Anders Thiset, Kbh. 1905, under F. lx. 1 og 2; omskrifterne er: »s'laurencii aghonis« og »s'anders aggers«.
- 8) Anders Ågesen Gagge nævnes i dansk brevfortegnelse (Rep. I og Rep. II) under dato: 1421 28/6, 1425 25/10, 1445

- 17/5, 1447 11/11, 1451 6/9, 1459 1/11, 1452 7/12. Enken Karine: 1482 2/12. Søsteren Eline Ågesdatter: 1480 u.d. »Lunde Ærkestifts Diplomatarium« v. Weibull, IV. s. 325.
- 9) Den yngre Anders Gagge fører våbnet normalt kaldet »Gagge III«, i slægtbøgerne kaldes hans hustru »Birgitte Frille Eggertsdatter« (meddelt i Gagge-stamtavlen i DAÅ. 1893, s. 45; RA. Gen.-Her. Saml. - specialia G. 3 »Gagge stamtv.«; Bente Frille dtr. af Eggert Frille t. Egede og Helvig Saxtrup; RA. W.v. Benzon »Stamtv. o. danske adelige slægter« C-H: Berethe Frille, Eggertsdatter til Egede og Helvig Saxtrup; Kongl. Bibl. håndskriftsaml. Kallske Sml. 124 - fol. s. 44: fru Berethe (Fridløff) Hr. Andreas Gages), hvilket må bero på 2 fejltagelser 1) på den kalkmalede frise i Ringsted kirke ses Gagge og Frille våbenerne sammen (fru Bente) 2) Hr Andreas Gagge er identificeret med den skånske væbner af samme navn, hvis hustrus moder i en registratur kaldes »Karna Anders Eggertzons« i stedet for »Aggeszons«, hvorfor navnet »Eggert« har vakt associationer til slægten Frille.
- Et brev af 1492 17/6 (»Københavns Diplomatarium« II, 167) kalder hans hustru for Else. I stamtavlen i DAÅ. fortælles at hans hustrus våben ses på Holger Gages gravsten i Roskilde Domkirke. Det gør det ikke! Våbenet er blankslidt - i øvrigt er stamtavlen forkert: Anders Gagge i Stostorp er slet ikke forfader til Holger Gagge!
- 10) 1345 15/4 betænkes Ingefred, Hr Tue Galens hustru, i et testamente. 1348 2/9 optræder Ingefred Pedersdatter af Færløv (Øster Gønge h.) med sin brøder Palle Pedersen. 1387 u.d. Ingefrid Persdotter giver gods til »Færlø« (Færløv) præstebord. »Lunde Kap. Gavebøger« ved 18/5: messe for Hr Tuve Galen ridder af Færelde, som han altså må have arvet med sin hustru. Hvor har hun den fra?
- 1320 23/8 besegler Hr Holger Nielsen et dokument, seglets omskrift er meget interessant (DAS. I, nr. 140) »S'HVLGERI NICLIS S DE FARELDE«, og det viser slægten Krognos' ørneflugt. Fru Ingefred må have arvet gården efter Hr Holger og er da med mere sandsynlighed af slægten Krognos, end hidtil antaget med usikkerhed af slægten Urup. Hjertelig tak til Tor Flensmarck i Skåne for denne udredning:
- 11) Lars Pedersen kaldes i brevet »Hr« - det er dog en afskrift af yngre dato og titlen betegner vel blot at det er en adelsmand, for en ridder af dette navn er ikke kendt i omegnen, og en præstemand har det heller ikke været, for da var han blot kaldt »Hr Lars«.
- 12) Lucie Ågesdatter og Constantin havde børnene: Niels Constantensen til Bosø, Mattis C. til Bosø, Hr Åge C., prior, Edele C. og Christine C.; sidstnævnte er med husbonden Lars Pedersen nævnt i »Lunde Domkapitels Gavebøger«, messen fejredes d. 11/3.
- 13) Agge Tubbesen i Naffentorp nævnes i 1346 i kannik Niels Bunkefløs testamente med sin moder Agathe og søstre Cecilie i Hindby og Ellen i Fosic. Gården og også søstrenes navne taler for slægtskab med de i artiklen berørte personer.
- 14) Knud Pedersens våben ses i »DAS« II, under F.lvl nr 1, omskrift: ». KNVF PETRI«, han er ikke med i »Nyt dansk Ad.lex.« eller andre våbenbøger.
- 15) Margrethe Jensdatters sigil ses i »DAS« II nr. 862, 1387 15/8, omskrift »S'MARETE IØNISDOT.«. I »Lunde Domkap. Gavebøger« er Margrethe og hendes mand Peder Eskilsen af Boserup opskrevet ved d. 9/12 og 10/12, hvor også svigersønnen Peder

- Andersen (Duc) nævnes. Slægtskredsen er berørt af Tor Flensmarck i »Våpenbilden« Svenska Heraldisk Föreningen nr 17, 1984 s. 176, hvor opstillingen dog varierer noget fra denne.
- 16) I 1350 sælger Niels Sverkersens to unavngivne sønner noget losøre fra gården Vesum (Bara h.), det må være de i denne artikel nævnte brødre Jens og Uffe. Eksekutoren i Jens Nielsen i Kværnbys testamente 1358, Tule Sverkersen, må være hans farbrøder. I 1350 skriver kannik i Lund, Torkil Bjørnsen (Skalder), testamente og betænker sin søster fru Bodil og hendes sønner Uffe Nielsen og Jens Nielsen. Et signet tilhørende Niels Sverkersen, dateret til 1300-tallets begyndelse, er engang fundet i Skåne («Svenska Medeltidsvapen» J. Raneke, Lund 1982 s. 614) og viser slægtens våben: 3 ruder i stolpe.
- 17) »Danmarks Adels Årbog« 1901, s. 218 ff - »Kyrning-Porse-Pæp-Ribbing«.
- 18) »Lunde Domkapitels Gavebøger« Weeke, s. 149: i noterne gores Jens Constantins fejlagtigt til søn af Constantin Kyrning, hvilket ikke passer når indførslen for hans messe hidhører fra 1300-tallets anden trediedel! Eneste argument for dette slægtskab synes at være, at hans donerede gård mageskiftes i 1403, hvilket dog ikke betyder at han er død just i årene forud.
- 19) »SAXO - kulturhistorisk Årsbok för Skåneland« 1986 Degeberga, s. 64 ff, »Kring två okända sigillstampar från 1300-talet« T. Flensmarck. Sikkert forledt af fejltagelsen i Weeke (note 18) får forfatteren rodet sig ud i hypoteser om en søn af Constantin i et andet ægteskab med en kvinde af slægten Hak, og denne søn skulle så føre det omtalte våben, som jo unægtelig minder om slægten Haks. Brikkerne falder imidlertid på plads med Jens Constantinsen i 1336 og sigillet dat. 1300-1350!

I forrige hefte, side 381-382 omtaltes to versioner af Uppsala kommunes våben. Uheldigvis manglede gengivelsen af den ene. Begge versioner bringes her, til venstre våbenet fra 1943, til højre emblemet fra 1986.

Heraldica varia

Om häroldsbilder

Då man sedan barndomen levat med två helt olika språk kan man ej undgå att märka, att förhållandet mellan ordet och vad det betyder ej alltid är detsamma i vardera språket. Ord, som det rent språkligt är lätt att översätta, kan trots det skilja sig till innebörden. Med tiden lär man sig att tänka på det språk man för tillfället använder, utan att fästa sig vid att orden eventuellt har en något annan betydelse på det andra språket. Kanske det därför dröjde så länge innan jag började fundera över varför ordparet det svenska häroldsbild och det finska airutkuvio, där orden vid vanlig översättning motsvarar varandra, i en heraldisk text har en från varandra avvikande betydelse.

För att reda ut hur begreppen häroldsbild och airutkuvio uppfattats i heraldisk litteratur och huru dessa sköldemärken indelats i grupper, har jag gått igenom de heraldiska böcker jag har tillgång till. I det följande kommer jag att citera några författare ordagrant. Någon egen definition av häroldsbild kommer jag ej att ge, utan läsaren får av vad jag framför bilda sig en egen uppfattning av vad häroldsbilden är eller icke är. Då jag ej önskar införa några nya namn har ordet häroldsbild här två betydelse, dels är det motsatsen till allmän bild, dels är det i en mera inskränkt betydelse motsatsen till skölddelning. Sammanhanget utvisar vilkendera betydelsen avses. I vissa fall har jag dock för tydlighetens skull tagit med beteckningar, som använts av någon citerad författare.

Jag började med att studera de svenska författarnas verk och nämner här speciellt tre böcker i den ordning de utgivits samt citerar vad de har att säga om häroldsbilder.

Bernhard Schlegel och Carl Arvid Klingspor säger i sin Svenska heraldik av år 1874: »Sköldemärkena indelas i 1) heraldiska och 2) allmänna». Om den första gruppen, som klart motsvarar vad nu kallas häroldsbild, säger de: »Heraldiska sköldemärken (figure honorabiles, pièces propres et honorables, Heroldsbilder, Ehrenstücke) äro sådana, som uppstått endast genom sköldens delning i två eller flere fält af regelmässigt till sköldkanten dragna raka eller krokiga skuror eller linier».

Arvid Berghmans Heraldiskt Vademecum ger följande: »Sköldemärken kunna vara av två slag: s.k. häroldsbilder, som ej äro annat än en medelst olikartade linjer, s.k. skuror, verkställd indelning av skölden i fält av olika tinkturer, och allmänna bilder, som kunna hämtas från praktiskt taget alla områden av mänskligt vetande».

Ur mitt senaste nyförvärv av svensk heraldisk litteratur, Casimir Sparre Lindhes Variera heraldiska vapen mera, har jag hittat följande: »Häroldsbild (nästan som ett geometriskt mönster i motsatta tinkturer). En häroldsbild kallar man ett sköldemönster, som bildas när man delar upp sköldytan i olika mindre fält». - - - »En fantasifigur i ett sköldemärke kallas en allmän bild. Om sköldytan är uppdelad endast i ett geometriskt mönster kallas symbolen för en häroldsbild».

I dansk och norsk litteratur har jag ej funnit något, som avviker från svenskt bruk. Endast i Sven Tjito Achens Heraldikkens femten Glæder har jag påträffat en antydning till indelning av häroldsbilderna i två grupper. Han har nämligen en bild som visar »Otte af de almindeligste delinger af skjoldet» och en som visar »De otte almindeligste 'heraldiske figurer'».

På grund av det ovanstående synes det att skandinavisk heraldisk praxis, när det gäller att dela sköldemärkena i grupper och att definiera begreppet häroldsbild, är den Gunnar Scheffer för fram i sin uppsats »Heraldiska bilder» i Kulturhistoriskt lexikon för nordisk medeltid. De nu relevanta delarna av Scheffers text lyder: »Heraldiska bilder uppdelas i två huvudgrupper, häroldsbilder och allmänna bilder». - - - »Häroldsbilder (da. 'heraldiske figurer') kallas de h.b., där skölden medelst räta eller böjda skuror (linjer) är indelad i två el. flere fält (styckad, ginstyckad, fyrstyckad m.m.). Till häroldsbilder räknas även sådana figurer som balk, bjälke, gera, sparre, där de så benämnda ytorna omgivas av ytor av en och samma tinktur».

Vid granskningen av vad Finlands heraldiska litteratur har att säga i nu ifrågakvarande sak gäller det att komma ihåg, att de två äldsta av de nedan nämnda verken är skrivna på svenska

och ej ge någon bild av modern finsk blasonering. Det är dock skäl att nämnda dem.

Det äldre är Finlands Ridderskaps och Adels Vapenbok, sammanställd av G. F. Granfelt och utgiven 1889. Granfelt indelar sköldemärkena i heraldiska och allmänna. Hans definition av heraldiska sköldemärken är följande: »Sköldemärket kallas heraldiskt i detta ords inskränkta betydelse, om det uppstått ur sköldens delning genom skuror från kant till kant med olika färgade mellanrum».

År 1941 utkom B. Harald Hellströms Kort handledning i heraldik. Hellström behandlade häroldsbilderna grundligare än någon annan hittills nämnd författare. »Sköldemärket kan uppdelas i tvänne kategorier: häroldsbilder och allmänna bilder. Ett sköldemärke kallas heraldiskt i inskränkt bemärkelse om det uppstått genom sköldfältets indelning av en eller flere räta, brutna eller böjda linjer eller skuror i två eller flere sinsemellan olika färgade delar eller fält. Äldre heraldik indelade ytterligare häroldsbilderna i sektioner och honorssycken. När skölden indelades i proportionellt lika stora delar genom klyvning, styckning, delning o.s.v. förelåg en sektion. Honorssycke uppstod genom sköldens indelning av en eller flere parallella skuror i sinsemellan olika stora fält. Det förnämsta honorssycket är korset (och sautoirkorset). Jämte detta finns sju grundtyper: 1) chef; 2) hjälske (dim. bälte); 3) pale eller stolpe; 4) balk eller bande (dim. kavel och sträng); 5) ginbalk eller barre; 6) sparre; 7) gera eller spets (dim. stråle)».

Tio år senare utkom ett av Hellström skrivet litet arbete Vaakunatietoutta I Kilpi (Vapenkunskap I Skölden). I det har han frångått sin tidigare indelning av sköldemärkena och har nu tre grupper: 1) skölddelningar, 2) häroldsbilder och 3) allmänna bilder. Om den förstnämnda gruppen skriver han, att sköldens två färger kan vara fördelade i sköldens yta på många olika sätt medelst skuror, d.v.s. raka, böjda eller brutna linjer, i två eller flere jämntaliga sinsemellan lika stora fält. Ifall till skölden senare av någon anledning fogats ytterligare ett färgfält, kan skölden undantagsvis vara uppdelad i tre färger. Om häroldsbilder säger han att skölden har en häroldsbild då sköldens yta är delad i två eller flere sinsemellan olika stora färgfält. Utmärkande för alla häroldsbilder är att sköldens andra färg syns på sköld-

märkets båda sidor såvitt märket ej är längs sköldranden.

År 1949 utkom det första heraldiska verket på finska, A. W. Ranckens och Kauko Pirinens bok Suomen vaakunat ja kaupunginsinitit (Finlands vapen och stadssigill). Boken behandlar riksvapnet, landskaps- och länsvapnen samt städernas vapen och sigill. Den innehåller det första försöket att skapa en blasonering på finska, men säger tyvärr ingenting om begreppet häroldsbild.

Olof Eriksson har utgivit, på finska, nordens första moderna lärobok i heraldik, Heraldikka ja symbolit eller, som var och en utan vidare förstår, Heraldik och symboler. Han skriver om nu föreliggande fråga följande: »Vapnets sköldemärke kan framställas på tre olika sätt: 1. genom delning av skölden, 2. med häroldsbild och 3. med allmän bild. - - - »Delning av skölden. Skölden kan delas i fyra huvudriktningar: lodrätt, vågrätt samt snett åt höger och åt vänster. Med dessa delningar och kombinationer av dem uppstår följande grunddelningar: kluven, delad, styckad, ginstyckad, kvadrerad, fyrstyckad, delad och fyrstyckad, kluven och fyrstyckad samt gironnerad. De genom delning uppkomna ytorna i skölden kallas fält. Delningar i riktning mellan de fyra grundriktningarna godkänns ej. - - - »Häroldsbilder. Genom att med geometriska medel fortsätta delningen av skölden uppstår s.k. häroldsbilder«. (Någon närmare definition av häroldsbild ges ej utan texten hänvisar till illustrationerna).

Erikssons bok är den enda finska lärobok i heraldik som utkommit i tryck. Kimmo Kara, som deltog i utarbetandet av den nordiska heraldiska terminologin, har även utvecklat den finskspråkiga blasoneringen och sammanställt ett verk Vaakunaselitys (Blasonering) som i grundlig behandling av sitt ämne saknar motstycke åtminstone i Norden. Tyvärr föreligger det endast i duplicerad form. Kara börjar sin behandling av sköldemärkena i ett kapitel kallat »Kilpi vaakunaselityksessä» (Skölden i vapenbeskrivningen). Där talar han först om tinkturen och övergår sedan till sköldens delningar. Därefter kommer ett kapitel »Airutkuviot ja muut tunnukselityksessä» (Häroldsbilder och andra sköldemärken i vapenbeskrivningen). I detta konstaterar Kara till en början, att en gränsdragning mellan hä-

roldsbilder och andra bilder är svår att verkställa. Då uppdragandet av gränsen har föga betydelse ur blasoneringssynpunkt, försöker han ej ens draga upp den. »Det kan dock konstateras, att häroldsbilderna alla till sin grundform är geometriska, att de sträcker sig över hela skölden eller fältet och att de är rätt abstrakta. De allmänna bilderna däremot avbildade - stiliserade - verkliga föremål eller varelser och är i allmänhet allt annat än geometriska«. (Här kan jag ej motstå frestelsen att taga med författarens fotnot till verkliga varelser: »Ifall läsaren ej tror på vättar eller drakar bör han till denna del justera definitionen«.)

Kara indelar sköldemärkena helt annorlunda än någon annan hittills nämnd författare eller i: 1) skölddelningar, 2) egentliga häroldsbilder till vilka hör bjälke, stolpe, balk, gimbalk, sparre, dubbelsparre, stam, ginstam, post och ginpost samt genomgående kors, andreaskors och gaffelkors, 3) med häroldsbilder besläktade sköldemärken till vilka författaren räknar spets, stråle, kil, genomgående ruta, ruta och spetsruta, bärd, infattning, fyrkant, kanton, och giron, 4) kors och 5) allmänna bilder. Det som är av intress för min undersökning är, att Kara skiljer mellan skölddelningar och häroldsbilder.

Här kan det vara skäl att se huru häroldsbilderna behandlas i några andra länder. Med stöd av den heraldiska litteratur jag har till förfogande har jag kommit till följande resultat.

I Tyskland förefaller det vanliga vara en indelning i häroldsbilder och allmänna bilder. I ett par arbeten talas det om såväl skölddelningar som häroldsbilder men det oaktat behandlas de av författarna som en gemensam grupp. Gert Oswalds moderna Lexikon der Heraldik säger under uppslagsordet »Heroldsbild«: »Den gamla heraldiken delade häroldsbilderna i två klasser: 1. i delningsbilder eller sektioner (här sker en lika delning av färgerna i järnstora fält), 2. i egentliga häroldsbilder - - -«. Således förefaller de tyska heraldikerna ha övergivit den indelning av häroldsbilderna, som de finska nu har tagit upp.

Den engelska heraldiken har sitt sedan gammalt utformade system och det skiljer mellan skölddelningar och andra häroldsbilder, de sistnämnda kallade »ordinaries«. Dessutom finns det en grupp kallad »sub-ordinaries«, vilken ganska väl motsvarar Karas grupp »med

häroldsbilder besläktade sköldemärken«. Då som känt heraldikerna också brukar vara individualister, har olika författare något olika uppfattning om vad som hör till »ordinaries« och vad som hör till »sub-ordinaries«. Här räcker det med att konstatera, att skölddelningarna hålls klart skilda från andra häroldsbilder.

På grund av otillräcklig litteratur och otillräckliga språkkunskaper borde jag ej uttala mig om fransk heraldik. Så jag konstaterar bara att enligt min franska källa, Pierre Joubert's *Les lys et les lions*, ger sköldens uppdelning i ett jämnt antal fält delningar och uppdelning i ett udda antal fält honörsstycken. Vardera gruppen behandlas dock gemensamt men det hela nu uppdelat på nytt enligt skurornas riktning.

Enligt det ovanstående är praxis i de övriga nordiska länderna och Tyskland en indelning av sköldemärkena i endast två grupper: häroldsbilder och allmänna bilder, medan utvecklingen i Finland gått i en annan riktning. Granfelt följer ännu denna indelning i två grupper. Hellström har i sitt tidigare verk samma indelning som huvudregel men tillägger, att i »äldre heraldik« delades häroldsbilderna i sektioner och honörsstycken samt ger en utförlig beskrivning av denna enligt hans egen utsago föräldrade indelning. Lexikon der Heraldik nämner även uppdelningen av häroldsbilderna i två grupper som något föräldrat. I sitt senare verk har Hellström dock delat häroldsbilderna i två grupper och de moderna finska heraldikerna Eriksson och Kara ansluter sig vardera till denna uppdelning av häroldsbilderna.

Den aktuella frågan är huru den nordiska heraldiska teorin skall utvecklas till den del den berör häroldsbilderna. Målet bör ju vara att de nordiska länderna i möjligaste mån förenhetliga sin heraldik. Ett steg i den riktningen var arbetet på den nordiska heraldiska terminologin, men arbetet bör ju gå vidare. Så det är orsak att även begrunda huru vi skall förfara med häroldsbilderna i framtiden. Det är därför jag har skrivit denna artikel, i vilken jag försökt ge såväl bakgrund till frågan som fakta, vilka kan inverka på svaret.

Rent praktiskt sett är det i de flesta fall utan större betydelse ifall man indelar häroldsbilderna i två grupper eller ej. Varje delning och varje bild har sitt eget namn, så det uppstår inga svårigheter då man t.ex. önskar överföra en blasonering från ord till bild eller tvärtom. Teo-

retiskt är saken en annan. Delningarna är en uppdelning av sköldens yta och de sålunda uppkomna bilderna är tvådimensionella. Häroldsbilderna i inskränkt mening, honörsstyckena, däremot är lagda ovanpå sköldens yta och har alltså även en tredje dimension, höjd eller tjocklek. De flesta engelska författare framhåller mycket tydligt denna egenskap hos »the ordinaries». En praktisk följd av att dessa häroldsbilder ej är en del av sköldens yta är att de kan överläggas andra sköldemärken. Något som ej är ovanligt. En genomgång av Frithiof Dahlbys och Jan Ranekes Den svenska adelns vapenbok ger genast flere exempel på detta eller vapnen för ätterna Bohnstedt, Didron, von Engeström, Linroth och Mannrstedt. Möjligt även andra, som undgått mig.

Bohnstedts vapen: »I fält av guld, inom en sköldrand av guld, ett naturfärgat palmträd, stående på grön mark och överlagt med en blå bjälke» väcker genast en ny »häroldsbildslig» fråga. Schlegel-Klingspor, Granfelt och Kara samt de flesta tyska verken framhåller, att skurorna eller häroldsbilderna skall dragas ut ända till sköldkanten. Om så är fallet och bjälken alltså sträcker sig ända ut till sköldkanten bör det väl i blasoneringen sägas, att bjälken är överlagd med en sköldrand, bärd. D. L. Galbreath ger i sin Handbüchlein der Heraldik ett motsatt exempel. Han kopierar från Grünenbergs vapenbok friherre von Ligerz's vapen och ger blasoneringen »i blått en bärd av guld och en röd balk». Ej heller han säger vilken häroldsbild är överlagd den andra, men här har balken dragits ut till sköldkanten ovanpå bården. En petitesse, men hur skall det vara?

Häroldsbilderna och deras placering i eller på skölden ger upphov även till andra frågor. Om en kvadrerad, fyrstyckad eller gironnerad sköld skall förses med stam, ginstam, post eller ginpost, vad skall då kvadreras, fyrstyckas eller gironneras. Hela sköldytan eller bara den del, som sticker fram utanför häroldsbilden? Då denna, enligt vad ovan sagts, är lagd ovanpå sköldens yta, bör väl delningen av ytan ske först och häroldsbilden, honörsstycket, därefter placeras ovanpå. Med resultat att den synliga delen av sköldytan ej är kvadrerad, fyrstyckad eller gironnerad i sinsemellan lika stora delar.

När jag bläddrade i första bandet av Roland's bilder till Armorial Général för att få en uppfattning om huru ofta en häroldsbild över-

lagts andra sköldemärken, stötte jag på ett kvadrerat vapen med ginstam, vapnet för Accarisi. Vapnet förekommer i två varianter: 1. i en av guld och rött kvadrerad sköld en blå ginstam belagd med en röd tornérkrage nedtill åtföljd av tre liljor av guld (capo d'angio) och 2. i en av silver och blått kvadrerad sköld en ginstam av guld belagd med en svart örn (capo dell'impero). I vardera fallet visar bilden att skölden kvadrerats innan ginstammen tillfogats. Bildtexterna hänvisar till Armorial Général's supplement, vilket jag tyvärr ej har. Därför känner jag ej till blasoneringarna men bilderna är klara och entydiga.

Något definitivt svar på de frågor, som dykt upp under det jag funderat över häroldsbilderna och deras natur, kan jag naturligtvis ej ge här. Artikeln är närmast tänkt som underlag för en diskussion och jag hoppas på många inlägg. Isynnerhet svaret på den viktigaste frågan, skall häroldsbilderna delas i grupper eller ej, fördrar medverkan av heraldiker från alla de nordiska länderna.

Bo Ténberg

Heraldikere i USSR

Der er i Sovjetunionen dannet et landsomfattende forbund af heraldikere og mærkesamlere. Dets formål er at samordne de aktiviteter, der udøves af lokale foreninger, hvis medlemmer samler minde-, embeds- og ordensinsignier, historiske ordener m.v. Den har også til formål at arrangere nationale og internationale udstillinger, udveksling af indsamlet materiale, informationer, bøger osv. Inden for forbundets rammer findes en afdeling for heraldik, som beskæftiger sig med studiet af selve heraldikken og af gamle og moderne byvåbener samt yder hjælp ved udarbejdelsen af nye våbener for byerne i Sovjetunionen. Den arbejder også for fremkomsten af nye våbenmærker. For tiden forberedes udgivelsen af et eget heraldisk tidsskrift.

Forbundet er interesseret i at samarbejde med udenlandske fagfæller og deres foreninger. Der kan skrives på sprogene: esperanto, engelsk, fransk, tysk eller spansk. Adresse: Nikolaj Starodubcev, postbox 191, SU-340 000 Doneck, USSR.

(Venligst oversat fra esperanto af fhv. stadsbibliotekar Brita Olsson, København).

Forbygting av hjelmtegn

For greve Jørgen Ahlefeldt-Laurvig som har belyst den Ahlefeldtske heraldikk (se HT 5:47 (1983), s. 310-14), har vi en godbit.

I Sakshaug gamle kirke i Nord-Trøndelag er en altertavle med det Ahlefeldtske våpen, men med Buchwalds kronete villsvinhode som hjelmtegn. Det Buchwaldske våpen er derimot forsynt med Ahlefeldtens sittende hund.

Det er våpen for Claus v. Ahlefeldt (1614-1674) og hans tredje hustru Anna Hedevig v. Buchwald (1629-1695).

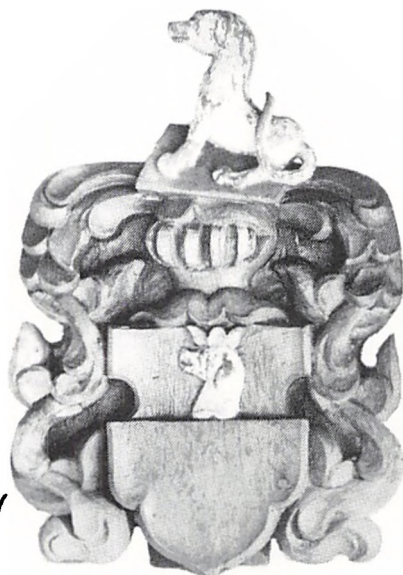
Claus v. Ahlefeldt var en stor kriger. Som ung pape tjente han hos en offiser i den keiserlige hær i den mantuanske arvefølgekrig og deltok i stormen på Mantua i 1630. Nevnes bør også at han forsvarte Københavns vestfront i 1659 og var en av hovedanførerne i slaget ved Nyborg 14. november s.å., og fikk overbefalingen over Fyn. Han endte som feltmarskalk, og han var ridder av Elefantordenen.

Fra 1663 til 1666 var han øverstbefalende for militsen i Norge og befalingsmann over Trondhjems stift.

Altertavlen har årstallet 1692. Claus v. Ahlefeldt kan derfor neppe ha hatt ansvaret for disse våpenene. Det er vel også tvilsomt om hans hustru har hatt mulighet til å kontrollere treskjærerens arbeide.

Altertavlen forteller ellers litt om fordelingen av kirkelig og sivilt forvaltningsansvar og rangordning. Øverst kongen, Frederik 3.s kronede monogram, under på sidene, initialene og våpenene til stiftbefalingsmannen Claus v. Ahlefeldt og Anna Hedevig v. Buchwald. Lengere nede, ytterst, lagmannen Hans Mortensen Weslings og hustru Kirsten Hansdatters, innenfor, prestens og hans hustrus våpen og initialer, vicepastor Jacob Jørgensen Wisseltoft og Margrethe Hansdatter. Bare biskopens mangler.

Harald Nissen

Våpen for stiftbefalingsmann Claus v. Ahlefeldt og hans hustru Anna Hedevig v. Buchwald på altertavlen i Sakshaug gamle kirke. Foto: Riksantikvaren, Oslo.

Kongresserne i Lissabon 1986 og Innsbruck 1988

Ligesom det var tilfældet i København 1980 og i Helsingfors 1984, bestrebte arrangørerne af de to seneste internationale genealogiske og heraldiske kongresser sig for at koncentrere foredragene omkring visse hovedemner, der var relevante eller naturlige for værtslandet.

Portugiserne havde indbudt til kongres om heraldik og genealogi uden for den europæiske kulturkreds, om de heraldiske og genealogiske relationer mellem Europa og andre verdensdele og om militær heraldik. Interessen for det oversøiske må ses på baggrund af Portugals store fortid som kolonimagt. Militærheraldikken dyrkes ivrigt af nogle af arrangørerne, idet generalsekretæren Artur Norton er heraldisk rådgiver for hæren, mens Pedro Sameiro er den portugisiske marines heraldiker. På en imponerende udstilling i marinemuseet fik man et godt indtryk af, hvor smukt historisk tradition og moderne formgivning præger søværnets emblematik. Endelig drejede en hel del af de ialt 60 foredrag sig om portugisisk heraldik og genealogi og europæiske landes forbindelser med Portugal på de nævnte områder. Gulbenkianstiftelsens moderne kongreslokaler udgjorde en tiltalende og velfungerende ramme om det videnskabelige program. Ti nordiske foredragsholdere satte deres præg på kongressen. Af dem skal følgende nævnes: Otto Haxthausen, Danmark, om Jerusalemkorsket og Clara Nevéus, Sverige, om heraldikken på Olaus Magnus' kort over Norden, Carta Marina, fra 1539. Den militære heraldik var emnet for finnerne Tom Bergroth og Henrik Degerman, der gennemgik blv. heraldiske mærker på Finlands hærs og flyvevåbens uniformer og den finske flådes heraldik, mens Hans Cappelen, Norge, behandlede heraldikken hos de norske væbnede styrker. Til den bilaterale tematik må henføres Adam Heymowski, Sverige, med et foredrag om »relations chevaleresques« mellem Portugal og Polen, Per Nordenvall, Sverige, der redegjorde for portugisiske og brasilianske serafimeridderes våbener, sådan som de fremtræder på de pågældendes skjolde i Ridrarholmskyrkan og i Serafimerordenens »stambok«, og Uno Lindgren, Sverige, som henledte opmærksomheden på udslag af portugisisk-svenske forbindelser, samt Nils G.

Bartholdy, Danmark, der påviste, hvorledes det portugisiske Christus-kors siden Christian IVs tid har påvirket udformningen af Dannebrogskorsket. Der var arrangeret ekskursioner til en række betydelige kulturmindestårker uden for Lissabon med gode eksempler på Portugals nationale symbolik. I nationalarkivet var der en seværdig udstilling af middelalderlige dokumenter med smukke segl og den prægtige våbenbog »Livro do Armeiro-Mor« fra 1509.

Arkivdirektør, dr. Franz-Heinz von Hye, der var generalsekretær for kongressen i Innsbruck, havde fra starten lagt vægt på en skarp tematisk profilering med »genealogi og heraldik som drivkraft og udtryk for statslig politik«, der forekom såre naturligt på gammelt habsburgsk område med tradition for sammensatte våbener og bevidst familiepolitik. Han lagde selv for på værdig vis ved at gennemgå det imponerende genealogisk-heraldiske gravmæle for kejser Maximilian I i Innsbrucks Hofkirche. Kongrestemata tillod ikke den fortabelse i småslægters eller personers genealogi og heraldik, der ofte har præget kongresserne. De 35 foredrag omhandlede hovedsagelig dynastiers og staters heraldik. Af foredragsholderne fra Norden respekterede følgende fire den tematiske afgrænsning: Tom Bergroth forelagde hidtil upåagtet materiale om, hvordan finsk offentlig heraldik i 1800-tallet var genstand for en bevidst russificering fra zar-styretes side. Adam Heymowski gav en meget veldokumenteret og samtidig lidenskabeligt engageret skildring af Polens hvide ørn som statssymbol. Nils G. Bartholdy redegjorde for det danske kongevåbens magt- og dynastipolitiske indhold fra unionstiden til 1819 i forhold til Sverige og Gotpor. I kronologisk fortsættelse heraf gennemgik Clara Nevéus den svensk-norske unionsheraldiks delikate udvikling fra 1814 til 1905. Kongressen fandt sted i Innsbrucks moderne Kongresshaus og var i øvrigt præget af den gemyttede atmosfære, der kendetegner Tirols hovedstad. En heraldisk udstilling i stadsarkivet var seværdig. En side fra den dér opbevarede »Innsbrucker Bürgerbuch« fra 1600 med våbener for Østrig, Tirol og Innsbruck havde inspireret til kongressens mærke.

Ingen kongres er lykkedes, før den trykte rapport foreligger. Kongresberetningen fra Lissabon skulle blive udsendt i løbet af 1989, og

den fra Innsbruck følger forhåbentlig snart efter.

De internationale genealogiske og heraldiske kongressers permanente bureau, der ledes af belgieren Roger Harmignies som president og Nils G. Bartholdy som sekretær, har vedtaget, at de kommende års kongreskalender ser således ud: 1990 Versailles, 1992 Uppsala, 1994 Luxembourg. Det er glædeligt, at et nordisk land snart igen bliver vært for en genealogisk-heraldisk kongres. Den arrangeres af Svenska Nationalkommittén för Genealogi och Heraldik, der er en frugt af kongressen i Stockholm i 1960.

Nils G. Bartholdy

Mærket for kongressen i 1988 med våbererne for øverst Østrig med ærkehertugkrone og Tirol og nederst Innsbruck (broen over floden Inn).

Svenska medeltidsvapen I, II, III

Två häften Rättelser och tillägg 1/85 och 2/88 har utkommit. Häftena kostar 30,- per styck. En ny upplaga föreligger med båda häftena sammaredigerade. I priset ingår porto och expeditionskostnader. Häftena kan beställas direkt från utgivaren.

Jan Raneke
Box 46
S-234 00 LÖMMA

Skandinavisk VapenRulla

Skandinavisk VapenRulla (SVR) utkom med sitt första häfte 1963 och har kontinuerligt till dags dato registrerat och presenterat 384 vapen från de nordiska länderna. Det har varit vapen av olika kategorier, adelsvapen kända från tidig medeltid av olika rang, hävdvunna och nyantagna borgerliga vapen, kyrkliga och kommunala samt organisationers vapen. Senaste häftet för 1987-88 innehåller 24 vapen.

Stiftelsen Skandinavisk VapenRulla har nu beslutat sig för en mindre omorganisation enligt följande: Förlagsverksamheten, lager och arkiv övertoges fr o m 1/10 1988 av SVR:s redaktionsmedlem redaktören jur.kand. Tor Flensmarck och SVR:s adress är fr o m 1/10 1988:

Skandinavisk VapenRulla

Graagården, Kung Valdemars v.21, Vä
S-291 65 Kristianstad, Sverige
Tfn 044-24 48 85

Postgiro 4827571-3 *** Bankgiro 5425-5682

I Stiftelsen kommer utöver Tor Flensmarck att ingå ett heraldiskt råd representerande de nordiska länderna med följande sammansättning:

Nils G. Bartholdy, arkivar, cand.phil.,
Danmark
Tom C. Bergroth, antikvarie, cand.phil.,
Suomi-Finland
Christer Bökwall, notarius publicus, jur.kand.,
Sverige
Hans Cappelen, advokat M.N.A., Norge
Bengt Olof Kälde, konstnär, konservator,
Sverige
Jan Raneke, fil.dr., Sverige

Det är nu vår förhoppning att Skandinavisk VapenRulla med ytterligare utbyggd sakkunskap och med strikta, omutliga publiceringsprinciper skall fortsätta att utgöra en stimulans för heraldik och heraldisk konst i de nordiska länderna.

*Tor Flensmarck
Christer Bökwall
Jan Raneke*

Heraldisk litteratur siden sidst

Svenska ordnar och medaljer

Frederik Löwenhielm: *Svenska ordnar och medaljer*, 59 s. jämte bilagor; Bokförlaget Atlantis, Stockholm; Norden Offset AB, Malmö 1987; bokhandelspris 215 SKr.

I bokens första avsnitt berättas om ordensväsendets tillkomst och utveckling, om andliga och världsliga riddarordnar m.m. Därefter följer en redogörelse för det svenska ordensväsendet fram till och med 1974. En den 6 december nämnda är utfärdad ordenskungörelse trädde i kraft den 1 januari 1975. I en not till kungörelsen tillkännagavs att vid ikraftträdandet upphörde utdelandet av ordensutmärkelser till svenska medborgare. I kungörelsen stadgas att utländsk statschef och därmed jämställd kan tilldelas utmärkelse inom Serafimerorden och att utländsk person kan på grund av »personliga insatser för Sverige eller för svenska intressen» tilldelas utmärkelse inom Nordstjärneorden. Under de gångna åren har några hundra värdigheter av sistnämnda orden utdelats, och, när dessa rader skrivs, reser riksdagens förutvarande tilman omkring i Amerika och delar ut ordnar och medaljer och tackar för gjorda insatser under det s.k. Sverigeåret i Amerika.

För Nordstjärneorden har det tidigare svarta bandet ersatts med ett mellanblått band med gula kanter.

I Europa är det endast Irland och Schweiz, som inte har ett statligt ordensväsende. Den rest av statligt ordensväsende, som finns kvar i Sverige, har en mycket begränsad uppgift. Förr utgick mindre pensioner till de äldsta kommandörerna, men tydligen har de numera försvunnit. Ingenting är sagt i boken om några kommandörspensioner.

Men Sverige har en rik medaljflora. Författaren har försökt specificera medaljerna och dela in dem i grupper. Av de till de gamla riddarordnarna hörande medaljerna har Svärdsmedaljen och Vasamedaljen försvunnit. Men 1986 tillkom en ny medalj - Nordstjärnemedaljen. Den är dock inte avsedd för svenskar utan får endast förlänas utländska medborgare och statslösa.

I bilagor redovisas bl.a. en utförlig översikt över de svenska ordnarna, viktigare svenska

medaljer och andra utmärkelsetecken.

I boken redovisas också regler för bärandet av ordnar och medaljer. Förr gällde att man i kungens närvaro inte borde bära miniatyrer. Av artighet mot honom skulle man bära »stora» ordnar. Denna courtoisieföreskrift är inte nämnd i boken, och kanske kräver inte hovet längre, att den skall tillämpas.

Boken är tryckt med bidrag av bl.a. Konung Gustaf VI Adolfs fond för svensk kultur och av Marcus och Amalia Wallenbergs minnesfond. Det är en mycket vacker bok med ett mycket elegant bildmaterial. Fotografierna av ordnar och medaljer har tagits av Karl-Erik Granath, och teckningarna är utförda av Bengt Olof Kälde. Det finns anledning att tro att läsare av boken vill ha tillbaka de svenska ordnarna.

Erik Spens

Svenska adelskalendern

Sveriges ridderskaps och adels kalender 1989; Utg. av ridklarhusdirektionen; Norstedts Tryckeri, Stockholm 1988; 763 s.; bokhandelspris 495 kr.

Svenska adelskalendern har utkommit i sin nittioättonde årgång. I kalendern redovisas 46 grevliga, 124 friherrliga och 449 adliga ätter. Av dessa ätter har 3 grevliga, 9 friherrliga och 35 adliga ätter utgått på svärdssidan. Totala antalet redovisade ätter är således 619, varav 47 är utgångna på svärdssidan. Sedan föregående kalender utkom 1986, har en grevlig och två adliga ätter utslucknat. Uppgift borde också kunna lämnas i kalendern om hur många av de adliga ätterna, som i kalendern betecknas som kommandörsätter, d.v.s. ätter som åren 1778-1810, då den obetitlade adeln var delad i två klasser, uppflyttades från tredje till andra klassen. Utöver de i kalendern redovisade ätterna beräknas ytterligare omkring hundra ätter fortleva utomlands. I en särskild förteckning redovisas av dessa ätter 3 grevliga, 11 friherrliga och 50 adliga. Beträffande flera av dessa ätter är anmärkt att uppgifter finns i Finlands adelskalender och/eller i »Genealogisches Handbuch des Adels».

Kalendern har redigerats av fru Karin Set-

terkrans, som tjenstgjort på Ridddarhusets genealogiska avdelning sedan 1963. Nårmast ansvarig i direktionen har varit avdelningsdirektören fil.lic. Åke Nisbeth. Genom tryckeriets försorg har 25 vapenbilder nyritats.

Nåsta kalenderutgåva skall samordnas med Kalendern för ointroducerad adel. Ansvarig redaktör för båda kalendrarna blir riddarhusgenealogen fil. doktor Lars Wikström, som tilltrådde sin befattning våren 1988. Kanska kan man råkna med att viss synkronisering kan åga rum mellan de två kalendrarna.

I förevarande utgåva av adelskalendern redovisas avlidna adelsmän med titel eller yrke, men betråffande avlidna adliga damer finns ingen sådan uppgift. Ointroducerad adelskalender upptar alla, som avlidit efter utgivningen av föregående kalender, med angivande av dödsdag. Det vore värdefullt, om så kunde ske i kommande upplagor av Ridddarhusets kalender.

Erik Spens

Trondheims rosemotiv

Rolf Grankvist: *Nidrose – Olavsrose – Trondheimsrose. Rosesymbolet i Trondheim bys historie.* – Trondhjemske samlinger. Utg. av Trondhjems historiske forening. 1987. S. 20-32.

For noen år siden, i en artikkel om nye norske kommunevåpen (HT 4:47 (1983)), nevnte jeg at Hallvard Trætteberg helt siden 1928 hadde reservert rosen som motiv for Trondheim by. Videre nevnte jeg at rosemotivet i flere sammenhenger har vært brukt som motiv i Trondheim.

Dette emnet har nu blitt behandlet grundig i en artikkel i Trondhjemske samlinger. Forfatteren, Rolf Grankvist, har lektorkompetanse med historie hovedfag og er rektor ved Pedagogisk seminar, Universitetet i Trondheim. I en 10-års-periode var han en meget aktiv formann i Trondhjems historiske forening. Det faller derfor naturlig for ham å ta fatt på denne del av Trondheims historie.

Fra gammelt av er det to emblemer som har gitt Trondheim by identitet: Byseglet og den stiliserte rose. Første gang vi finner en rose knyttet til Trondheim, er i det store og det lille domkapittelseglet fra 1307. Der er det en rose plassert på hver side av St. Olav (lille segl) og ved et stilisert tårn (store segl). Rosen er fem-

bladet. Byseglet fra 1300-tallet viser, som flere av leserne sikkert vet, en biskop i en kirkeportal og en konge i en borgportal. Under dette er det tre mannhoder. I gavlen på kirkeportalen finner vi så en åttebladet rose.

Forfatteren mener at denne åttebladete rose fra byseglet utvilsomt er den samme rose som etter tradisjonen skal ha vært plassert i Nidarosdomens gavl. Den nevnes i 1567 av Absalon Pederssønn Beyer. Denne rosen er også nevnt noen år tidligere av en annen Bergensforfatter. Dette gav grunnlaget for striden om rosen på Nidarosdomens vestfront, da den i vår tid skulle gjenoppbygges.

Efter reformasjonen (1537) fikk domkapitlet et nytt segl med en seksbladet rose. Denne roseform ble kalt Olavsrose og ble mye brukt i folkekunsten.

Den seksbladete rosen plasserte Norges Lærerhøgskole, Trondheim i 1932 i sin fane. Norges Lærerhøgskole heter i dag Den allmennvitenskapelige høgskole og utgjør en del av Universitetet i Trondheim. Som emblem valgte Den allmennvitenskapelige høgskole i 1987 denne samme seksbladete rose.

Et solid bevis på rosetradisjonen på 1600-tallet, har vi i det faktum at den kongelige brannordning fra 1689 bestemte at byens brannredskaper «med Trondhjems rose skal mærkes». Men vi vet ikke hvordan denne rosen så ut.

På 1700-tallet finner vi så en fembladet rose, som ble flittig brukt av byens myndigheter.

Det vil føre for langt å komme inn på alle de interessante opplysninger som forfatteren bringer og synspunkter han kommer inn på. Men vi kan konkludere med at i Trondheim er det tre rosevarianter. En åttebladet Nidarosrose, en seksbladet Olavsrose og en fembladet Trondhjæmsrose, for i det siste tilfelle å bruke stedets dialekt. Jeg kan ellers nevne at Nidaros er et gammelt navn på Trondheim. Men navnet har ikke noe med rose å gjøre, men det er Nidelvens utløp (os), altså der hvor byen ligger.

Grunnen til at Grankvist har behandlet dette emne, er at Trondheim by gjerne vil ha et byflagg til 1000-årsjubileet i 1997. Det gamle byseglet er ikke aktuelt som byflagg, mens enkelte historikere og historieinteresserte mener et rosemotiv må være det neste riktige.

Andre motiver er også på tale. Her kan nevnes syv kroner som skal henspille på de syv kro-

ninger i Nidarosdomen og et tindesnitt som skal symbolisere Trondheim som festningsby. Selv går jeg inn for rosemotivet som det eneste riktige. Enda er det ikke tatt noen endelig avgjørelse. Jeg skal holde HT's lesere underrettet.

Harald Nissen

For royalister

Kroninger og regalier. Nidaros Domkirke. Norsk - English - Deutsch. (Utg. av) Nidaros Domkirkes Restaureringsarbeides Forlag. Torgeir Suul og Tove Søreide (red.). Trondheim 1988. 64s., ill. ISBN 82-991445-2-3. NOK 40,00.

Til heraldikken hører også - visse andre offentlige høyhetstegn eller kjennemerker. Jeg tillater meg derfor å gjøre oppmerksom på en publikasjon om de norske kronregalier. Kronregaliene ble 29. juli 1988 offisielt overflyttet fra Norges Bank i Trondheim til Nidaros Domkirke, der publikum til visse tider nu kan få beundre dem.

I publikasjonen gjøres det grundig rede for regaliene og deres historie. Den enkle utforming og metallens samspill med de edle stener, gjør at Norges kronregalier skiller seg fra de øvrige europeiske kronregalier. Sammenlignet med disse virker de norske regaliene kanskje enkle, men Norges historie viser at landet gjennom tidene heller ikke har vært rikt.

Grethe Authén Blom, professor i historie, gjør rede for «Kroningsskikkens opprinnelse i middelalderen». De første kroninger i Norge fant sted i Bergen. Den første som med sikkerhet ble kronet i Trondheim, var Karl Knutsson Bonde i 1449. Videre ble Christian I kronet i 1450 og Hans i 1483.

Så fant det ikke sted noen kroning i Norge før i 1818 da Carl Johan ble kronet som norsk konge. Trygve Lysaker, lektor og historiker, gjør rede for kroningen i 1818 og alle senere kroninger. Riksforsamlingen på Eidsvoll 1814 hadde besluttet at «Kongens Kroning og Salving skeer i Trondhjems Domkirke, efter at han er bleven myndig, paa den Tid og med de Ceremonier han selv fastsetter».

Den svenske konge Carl XIII, som det norske Storting måtte akseptere som norsk konge var for gammel og syk til å gjeste sitt nye kongerike. Han ble derfor aldri kronet i Norge.

Spørsmålet ble derfor først aktuelt da Carl Johan besteg tvillingrikenes troner i 1818. Som grunnlegger av et nytt dynasti var Carl Johan innstilt på å oppfylle Grunnlovens bestemmelse og la seg krone i Norge. Men Norge manglet regalier og det øvrige utstyr som en slik kroningsseremoni krevde. Carl Johan løste spørsmålet på sin måte. For egne midler bekostet han de regalier og det utstyr som var nødvendig for å gjennomføre hans kroning i Norge, nemlig kongekrone, rikseple, septer, salvingshorn, rikssverd og riksbanner. Carl Johans regaliegave var utført av den kjente svenske gullsmed Erik Adolf Zethelius (1781-1864). Dronning Desideria, Carl Johans gemalinne ble kronet som svensk dronning i 1829, og kroning i Norge ble planlagt året etter. Det ble det ikke noe av. Men dronningkroner, septer og rikseple som Stortinget hadde bestilt, det ble det levert fra Stockholm. Regaliene omfatter også en norsk arvefyrstekrone, laget i 1846 av gullsmed Herman Colbjørnsen Øyset i Christiania efter Johannes Flintoes tegning. Oscar I ble ikke kronet som norsk konge, men Carl XV (nr. 4 i den norske kongerekke) og Oscar II ble kronet i Trondheim.

Den siste konge kronet og salvet i Trondheim var Haakon VII i 1906. I 1908 ble kroningsparagrafen i Grunnloven strøket. Da Haakon VII døde i 1957, fantes det altså ingen lovhjemmel for at hans efterfølger kong Olav V skulle krones. Norges konstitusjon fastslår imidlertid at kongen ikke bare er Statens men også Kirkens overhode. Kong Olav uttrykte derfor et personlig ønske om en kirkelig signingsseremoni, der det ble bedt om Guds velsignelse over hans kongegjerning. Det fant sted i Nidaros Domkirke 22. juni 1958.

I publikasjonen, som er utstyrt med vakre farvefotografier av regaliene, gjøres det også rede for regalienes symbolikk. Vi finner også engelsk og tysk tekst.

Det går ikke frem av teksten om regaliene er utstyrt med egentlige heraldiske kjennetegn. Men det opplyses at rikssverdetts klinge bl.a. er dekorert med motiver som henspiller på unionen med Sverige: det norske riksvåpen og tre kroner. Imidlertid er det eneste jeg savner en skikkelig illustrasjon av riksbanneret. Det fremgår av fotografi at det var i bruk ved signingen i 1958.

Harald Nissen

Forbilledligt

Alfred F. Wolfert, *Aschaffener Wappenbuch*, Aschaffenburg 1983. 315 sider + 97 farvetavler og 13 sider med sort-hvide illustrationer. Udgivet af Geschichts- und Kunstverein Aschaffenburg e. V., Stadt- und Stiftsarchiv, Schönborner Hof, D-8750 Aschaffenburg. Pris 95,- DM

Aschaffenburg ved Frankfurt var en gang residensby for kurfyrsterne af Mainz og har derigennem spillet en betydelig rolle i tysk historie. Et stort renessanceslot og en romansk-gotisk »Stiftskirche« hører til seværdighederne, og byen har nu også fået et monument i form af en gedigen våbenbog skrevet af den i Berlin bosiddende heraldiker Alfred F. Wolfert, der er medlem af SHS. Der er tale om en bemærkelsesværdig lokalhistorisk præstation. Alle kilder i og om Aschaffenburg er blevet systematisk tappet for heraldiske vidnesbyrd. Schloss Johannsburg, alle kirkerne, museerne, andre offentlige og private bygninger og den gamle kirkegård er gennemgået til sidste sidealter og fjerneste trappetårn. I Hof- og Stiftsbibliothek har Wolfert gennemgået samtlige håndskrifter og inkunabler for våbener. I stadsarkivet indeholder laugsprotokollerne adskillige våbener for håndværkere indtil 1700-tallets slutning, og i det lokale skydeselskabs bøger er det sidste indmalede våben fra 1964. På grundlag af først og fremmest segl er der udførligt redegjort for ærkebiskopperne og kurfyrsterne, stiftsgejstlighedens og byfogedernes våbenføring. En matrikel over dem, der indtil 1813 var blevet dekoreret med storhertugdømmet Frankfurts Concordia-Orden, indgår i værket, der ialt rummer 1300 våbener for personer med en eller anden tilknytning til Aschaffenburg samt våbener for gejstlige institutioner. For alle våbener meddeles omhyggelige blasoneringer, der er grupperet efter fysisk proveniens og visse socialgrupper. Alle våbener er gengivet i smukke tegninger i farver udført af Joachim von Roebel. Wolfert har øget bogens anvendelighed ved at rangere de mange våbentegninger efter det heraldiske indhold, og han redegør for de våbengrupper, som han har kunnet iagttage i materialet.

Ved sin forbilledlige systematik og metodiske grundighed kan værket tjene som inspirationskilde for dem, der har lyst til og mod på at totalregistrere heraldikken i en by eller et andet begrænset område.

Nils G. Bartholdy

Svenske dynastier

Från Vasa till Bernadotte: fem svenska dynastier/utg. av Husgerådskammaren med Skattkammaren och Bernadottebiblioteket; (red. och layout Adam Heymowski och Ulla Landergren). - 2. uppl. Stockholm: Utg. cop. 1984. - 32 s., ill., kart. With an English summary. ISBN 91-85726-14-1. SKR. 20,00.

Kungl. Husgerådskammaren i samarbejde med Skattkammaren og Bernadottebiblioteket har utgitt et lite hefte med tittelen: *Från Vasa till Bernadotte*. Det er ment som en hjælp for de som besøger Stockholms slott, Rikssal og Slottskyrka. Vi får her en regentrekke fra Gustav Vasa og fremover, der de svenske dynastierne og deres repræsentanter redegjøres for på en lett tilgængelig måde.

Hva som kan interessere dette tidsskriftets lesere, er at ved siden av slektsoversiktene, vises også de fem ættens våpenskjold. Våpenskjoldenes billedinnhold blir analysert og de ulike heraldiske kjennetegn blir satt inn i deres geografisk-historiske sammenheng. Jeg bør nevne at når det gjelder kunstnerisk utførelse så har fil.dr. Jan Raneke hatt ansvaret for våpenskjoldene og arkitekten Krzysztof I. aufersweiler har hatt ansvaret for kartene. Våpnene er nydelig utført i farver.

Efter kongerekken og en oversiktstavle som viser slektskapet mellom Sveriges regenter fra 1521 og frem til idag, følger en rekke portretter av regentene. Flere av dem er i farver. Vi finner også deres navnetrekk og valgspråk.

Deretter får vi en analyse av de enkelte dynastiens våpen som er Vasa, Pfalz, Hessen, Holstein Gottorp og Bernadotte. Som eksempel kan nevnes Pfalz med sitt firedelte skjold med Pfalz' gyldne løve i hjerteskjoldet. Et kart viser landområdene som de forskjellige feltene i våpnet representerer. Her finner vi foruten Pfalz, også Bayern og de tre Rhinlandske hertugdømmene Jülich, Kleve og Berg. Innen hvert landområde på kartet finner vi så det enkelte våpen gjengitt i sort/hvitt. Det hele er greit og oversiktlig utført, og det er i det hele tatt en delikat liten trykksak. At vi her har å gjøre med 2. opplag av publikasjonen, viser at den er populær hos publikum.

Harald Nissen

HERALDISK TIDSSKRIFT

udgives af Societas Heraldica Scandinavica, hvis medlemmer modtager det gratis. Der udkommer to numre årligt, i marts og oktober. Medlemskab koster pr. år Dkr. 160 eller hvad der svarer hertil. Medlemskab én gang for alle (kun for personer): det 20-dobbelte.

Indbetaling sker bekvemtest gennem dansk postgiro 6 11 23 74, Societas Heraldica Scandinavica, journalist, stud. scient. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2.sal, 1666 København V, Danmark. Ved indbetaling på postgiro bør også i Sverige, Norge og Finland anvendes de danske girokort, som selskabet sender til medlemmerne. Girokortene lyder på Dkr. og gælder for Dkr., men indbetaling sker naturligvis i det pågældende lands egen mønt.

Aldre numre af tidsskriftet

Numrene 1, 2, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 12, 13, 15, 16, 19, 20, 27, 29 og 35 er udgæet. Alle øvrige numre kan stadig fås. Priserne er som følger, excl. porto: Til og med nr. 30, pr. stk. Dkr. 10. - Fra og med nr. 31, pr. stk. Dkr. 35. - Fra og med nr. 34, pr. stk. Dkr. 40. - Fra og med nr. 38, pr. stk. Dkr. 50. - Fra og med nr. 43, pr. stk. Dkr. 62,50. - Nr. 49-50 (jubelæumsskriftet) Dkr. 296.

Heraldiske Studier nr. 1. Knud Prange: Våbenanetavlen Dkr. 37,50 (excl. porto).

Heraldiske Studier nr. 2. J. C. Bille Brahe: Gravmindernes Vidnesbyrd, Dkr. 50,00 (excl. porto).

Heraldik i Norden (= Heraldisk Tidsskrift nr. 49-50), Dkr. 296,00.

Redaktør:

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79 B, 2000 Frederiksberg, Danmark.

Redaktionsudvalg:

Tandlæge Per Hougaard, Asylgade 6, 4000 Roskilde, Danmark.

Konstnären Karl-Gustav Hedberg, Hoplaksvägen 12 B 30, Helsingfors 33, Finland.

Førstebibliotekar Harald Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Amtsdirektør, cand. jur. Ernst Verwohlt, Strandengen 4, 4000 Roskilde, Danmark.

Skrivende medarbejdere i dette nummer:

Ministerråd C.C.C. von Barnekow, Den danske ambassade, Reykjavik.

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Advokat Hans Cappelen, Huitfeldtsgate 4, 0253 Oslo 2.

Sigvard Mahler Dam, Kastrupvej 39, 2300 København S.

Kammerherre, major E.A. Nielsen, Clarasvej 2, 2920 Charlottenlund, Danmark.

Førstebibliotekar Haral Nissen, Dalen hageby 54, 7000 Trondheim, Norge.

Greve Erik Spens, Berguddsvägen 5, 182 33 Danderyd, Sverige.

Hovrättsrådet Bo Tennberg, Skolhusgatan 38 A 12, 65 120 Vasa, Finland.

Heraldisk Selskabs styrelse:

Arkivar, cand. phil. Nils G. Bartholdy, Rigsarkivet, Rigsdagsgården 9, 1218 København K.

Forskare Tom C. Bergroth, Slottsgatan 33 D. 54, 20100 Åbo, Finland.

Advokat Hans Cappelen, Huitfeldtsgate 4, 0253 Oslo 2.

Sølvregistrator Ole Villumsen Krog, Det kgl. Sølvkammer, Christiansborg Slot, Prins Jørgens Gård 1, 1218 København K.

Journalist, stud. scient. pol. Peter Kurrild-Klitgaard, Matthæusgade 16, 2.sal, 1666 København V (kasserer).

Statsheraldiker Clara Nevés, Riksarkivet, Box 12541, 10229 Stockholm.

Universitetslektor, mag. art. Knud Prange, Degnemose Allé 26, 2700 Brønshøj, Danmark (formand).

Dr. h. c. Ole Rostock, Sigmundsvej 8, 2880 Bagsværd, Danmark (sekretær).

Cand. jur. Sunil Saigal, Kongsager 5, 2620 Albertslund, Danmark.

Departementchef Birgir Thorlacius, Bólstaðarhlíð 16, Reykjavík, Island.

Antikvar, cand. mag. Allan Tønnesen, Godthåbsvej 79 B, 2000 Frederiksberg, Danmark.